

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
« ____ » _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____
« ____ » _____ 2023р.

**МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ
ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ДЕКОРАТИВНИМ МИСТЕЦТВОМ (НА
МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ЛЯЛЬКИ)**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ДВП м-22
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності
012 Дошкільна освіта
Бакланової Карини Володимирівни

Керівник канд. пед. наук, доцент
Кулінка Ю.С.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ДЕКОРАТИВНИМ МИСТЕЦТВОМ.....	7
1.1. Проблема розвитку пізнавальної активності дошкільників у наукових дослідженнях.....	7
1.2 Сутність, умови та особливості розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративним мистецтвом.....	12
1.3. Значення української народної ляльки для розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.....	22
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРИ ОЗНАЙОМЛЕННІ З ДЕКОРАТИВНИМ МИСТЕЦТВОМ (УКРАЇНСЬКОЮ НАРОДНОЮ ЛЯЛЬКОЮ).....	36
2.1. Опис методики розвитку пізнавальної активності старших дошкільників при вивченні декоративного мистецтва (української народної ляльки).....	36
2.2. Розробка рекомендацій щодо застосування методичного забезпечення розвитку пізнавальної активності старших дошкільників на заняттях з декоративного мистецтва при ознайомленні з українською народною лялькою.....	42
2.3. Презентація методичного забезпечення.....	51
Висновки до розділу 2.....	61
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дошкільний вік – це час, коли відбувається організація чуттєвого досвіду дитини, розвиток способів сприйняття та мислення, активний розвиток мовлення, уяви, формування початкових навичок уваги та пам'яті. Пізнання зовнішнього світу дитиною входить до основних аспектів цього періоду.

На сьогоднішній день основним завданням розвитку пізнання у дошкільників є стимулювання активності та розвиток самостійності у мисленнєвій діяльності. Самостійність мислення дитини є однією з ключових її характеристик. Це не лише здатність дошкільника самостійно вирішувати нові нескладні завдання без допомоги дорослого, але й вміння поставляти перед собою нові цілі та досягати їх за допомогою власних пошуків. Пізнавальна активність виявляється під час активної діяльності, коли діти освоюють навички обережного ставлення до об'єктів навколишнього середовища, забезпечуючи збереження та створення умов для їх нормального співіснування.

У сучасних умовах розвитку суспільства проблема гармонійного, естетичного розвитку особистості дитини займає одне з важливих місць у теорії та практиці виховання, оскільки спрямована на формування загальнолюдських цінностей, життєвих ідеалів, загальної культури особистості. Питання розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного, обґрунтовані у Базовому компоненті дошкільної освіти [3], адже сприйняття і розуміння прекрасного формується з раннього дитинства при ознайомленні з різними видами мистецтва, з якими зустрічається людина упродовж життя. Народне мистецтво формує духовні, морально-етичні, художньо-естетичні та пізнавальні цінності, що передаються з покоління в покоління і розглядаються як частина матеріальної культури.

Без засвоєння дітьми дошкільного віку знань про власну історію, спадок культури, традиції та особливості життя українського етносу, неможливо

сформувати високий рівень пізнавальної активності, високі морально-духовні та патріотичні почуття національну свідомість та самобутність, що так важливо у наш час. Завдання педагогів полягає у тому, щоб допомогти дитині пізнати красу і велич надбань українського народу, його тисячолітню історію та культуру, ввести у світ прекрасного, сформувати художньо-естетичний смак, виховати справжнього патріота й громадянина України.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження, що розглядають проблему розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку, висвітлюють сутність цього явища (О. Брежнева, Л. Буркова, Д. Годовікова, О. Кононко, С. Ладивір, М. Лісіна, Л. Лохвицька, Г. Люблінська, Б. Мухацька, К. Щербакова та інші). Вони розглядають структуру пізнавальної активності, включаючи види, типи, основні форми вияву, компоненти, критерії, рівні та показники. Окрему увагу приділяють індивідуальному зростанню пізнавальної активності дітей (О. Белова, В. Кузьменко, С. Ладивір, Г. Ляміна, В. Пінчук, Р. Хаустова та ін.), виокремлюючи ряд аспектів (Л. Артемова, О. Брежнева, Л. Буркова, Г. Бурма, З. Друзь, О. Івакіна та ін.). Також вивчається використання декоративно-прикладного мистецтва, як засобу розвитку пізнавальної активності (Б. Бойчук, Є. Демченко, Г. Івашків, О. Ковальчук, М. Левицька, М. Станкевич та ін.), а також формування естетичного ставлення до декоративно-прикладного мистецтва (В. Григоренко, Н. Мамчур, Л. Оршанський, І. Савчук та ін.).

Актуальність теми підкреслює важливість продовження вивчення даного питання. Саме це і обумовило вибір теми дослідження: «Методичне забезпечення розвитку пізнавальної активності старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративним мистецтвом (на матеріалі української народної ляльки)».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити методичне забезпечення розвитку пізнавальної активності старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративним мистецтвом.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Обґрунтувати наукові підходи до дослідження феномену «пізнавальна активність дошкільників».

2. Схарактеризувати сутність, умови та особливості розвитку пізнавальної активності старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративним мистецтвом.

3. Розкрити значення української народної ляльки для розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

4. Визначити шляхи реалізації методики розвитку пізнавальної активності старших дошкільників при ознайомленні з декоративним мистецтвом, а саме українською народною лялькою.

Об'єкт дослідження – процес розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Предмет дослідження – особливості розвитку пізнавальної активності старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративним мистецтвом, а саме з українською народною лялькою.

Для вирішення поставлених завдань та досягнення мети був застосований комплекс **методів наукового дослідження**, включаючи теоретичні аспекти, такі як аналіз та узагальнення психологічної, психолого-педагогічної та програмно-методичної літератури для вивчення сучасного стану досліджуваної проблеми та формулювання висновків.

Елементи **наукової новизни отриманих результатів** виявляються в глибокому та точному дослідженні особливостей розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку, зокрема в контексті ознайомлення з декоративним мистецтвом, на прикладі матеріалу української народної ляльки.

Практична значимість роботи полягає у тому, що на основі розробленої методики для розвитку пізнавальної активності старших дошкільників в процесі ознайомлення з декоративним мистецтвом може застосовуватися в практичній діяльності вихователів та методичних

працівників закладів дошкільної освіти як окремий вид розвиткової роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

Апробація. Основні положення кваліфікаційної роботи були викладені у статтях:

1. Бакланова К.В. Залучення дітей дошкільного віку до вивчення традицій свого народу на матеріалі народної ляльки. *Гуманітарно-педагогічна освіта : здобутки, проблеми, перспективи* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. кон. (з міжнар. участю). Дніпро, 12 грудня 2022 р. 2022. С. 15–20.

2. Бакланова К. Українська народна лялька як ефективний засіб розвитку пізнавальної активності старших. *Наукові здобутки студентів з дошкільної та спеціальної освіти* : збірник наукових і науково-методичних праць студентів до III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта : проблеми, пошуки, інновації» (11-12 травня 2023 р.) / упорядн. О. В. Ковшар, І. Є. Іншакова. Вип. 14. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. С. 18–20.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 54 найменування. Повний обсяг роботи становить 69 сторінок, основного тексту – 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ДЕКОРАТИВНИМ МИСТЕЦТВОМ.

1.1. Проблема розвитку пізнавальної активності дошкільників у наукових дослідженнях

На сьогоднішній день поняття «пізнавальна активність» доволі широко використовується в різноманітних педагогічних та психологічних дослідженнях. Сучасний освітній процес базується на розумінні важливості дошкільного віку під час всього життя, який можна вважати унікальним часом для формування особистості.

Необхідність трансформації освітньої системи України у напрямі євроінтеграції вимагає переосмислення новаторських тенденцій у формуванні особистості молодого покоління. Значна увага приділяється аспектам розвитку дітей. Це не випадково, оскільки дошкільний вік є періодом найінтенсивнішого росту, коли закладаються основи фізичного, психологічного та морального здоров'я. Від того, в яких умовах цей період пройде і які враження дитина отримає, значною мірою залежить її майбутнє. Основи внутрішнього світу сучасної людини формуються на ранніх етапах життя і обумовлені педагогічним впливом суспільства, особливо найближчих до дитини людей - її родини та вихователів у дитячому садку [18].

Період дошкільного дитинства є оптимальним для інтенсивного розвитку пізнавальних здібностей, відзначається високим темпом когнітивного росту. Це обставина підкреслює важливість уникаючи помилок у вихованні та навчанні дітей, оскільки цей період є особливо чутливим до впливу.

Відомо, що процес пізнання розпочинається зі сприймання. Повноцінний розвиток усіх сенсорних здібностей, освоєння сенсорних

еталонів та навичок з їх використання визначається, переважно, протягом дошкільного періоду. Успішність педагогічного впливу визначається рівнем активності дитини у ході різних видів діяльності.

Такі дослідники, як С. Гордієнко вважає, що пізнавальна активність виступає основою для засвоєння дошкільником культурного досвіду свого народу, вона є важливою умовою для розвитку розумових здібностей дітей, формування їх самостійності, ініціативності, креативності. Все це в сукупності сприяє гармонійному становленню дитини [15].

Недавні дослідження підтверджують, що рівень активності дитини в її діяльності безпосередньо залежить від того, наскільки вона засвоїла роль суб'єкта у цій діяльності. У працях І. Білої, Н. Гавриш, М. Крулехт та К. Крутій аналізуються вікові особливості формування мовленнєвої сфери дошкільників. А. Богуш зауважує, що педагог, який вірить у потенціал своїх вихованців і приділяє увагу розвитку їх творчих здібностей і творчому зростанню, а також проводить аналіз творчих виробів дітей, може очікувати успішного подальшого розвитку цих дітей [6].

Сучасні вчені в галузі педагогіки, такі як М. Андрусенко, І. Волощук, Т. Грабенко, О. Копилова, С. Пехарева, В. Ткаченко, Д. Соколов у своїх методичних рекомендаціях надають розробки дидактичних матеріалів для роботи з дошкільниками. Кожна дитина розглядається як окрема особистість у загальному контексті багатоголосся. Зокрема, І. Волощук у своїх дослідженнях підкреслює, що незалежно від якості створених дітьми казок, оповідань, віршів та іншого, головною рисою є сам процес активної мовленнєвої практики. Це вимагає використання творчого підходу для вирішення завдань, пов'язаних з мовленнєвими та інтелектуальними аспектами. Беззаперечне дотримання цього принципу в організації художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників спрямовує педагогів на підтримку важливості та переваг творчого процесу перед самим творчим продуктом.

Праці О. Запорожця, Т. Поніманської, Н. Лисенко акцентують увагу на формуванні моральних цінностей та створенні поведінкової моделі. Особливу

увагу приділяють наукові розвідки видатних психологів і психотерапевтів, таких як Е. Фромм, Е. Берн, Л. Виготський, Р. Гарднер, О. Кононко, Г. Костюк, де вивчаються особливості розвитку мислення. Згідно з поглядом О. Ковшар, важливо утримуватися від спроб навчати дітей акту творення, оскільки це може впливати на їх творчий процес та порушувати його. Проте, при бажанні збагатити творчу діяльність дітей і готувати їх до творчості на виконавчому та духовному рівнях, можна здійснювати втручання [22].

Однією з передових стратегій у розвитку самостійного мислення є використання технології розвитку винахідницьких завдань (ТРВЗ), яку успішно адаптували для використання з дітьми у школах і дитячих садках. Роботи Г. Альтшуллера, такі як «Алгоритм винаходу» та «Творчість як точна наука», увійшли в основу того, що відомо як творча педагогіка. В подальших дослідженнях, проведених В. Бухваловим, Б. Злотіним, Г. Івановим, С. Ладоскіним, А. Нестеренком, Т. Сидорчук, Л. Шрагіною, М. Шустерманом, були розроблені методи і прийоми навчання для дітей на основі ТРВЗ. Також були створені методичні матеріали для занять з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку, наприклад, А. Страунінгом і О. Нікашиною.

Для дітей в передшкільному віці основним шляхом розвитку виступає узагальнення свого власного досвіду. Такий досвід фіксується в наочних уявленнях, його узагальнення відбувається за допомогою образних засобів. Це сприяє тому, що в період дошкільного віку особливу важливість набуває організація дитячого досвіду та допомога зі сторони дорослого щодо його узагальнення та фіксації у вигляді різноманітних символів, еталонів, певних умовних позначень тощо. Методи позначення мають відкриватися нею, а не задаватися дорослим. Саме в цьому випадку це буде виступати в якості природного узагальнення свого власного досвіду експериментування та дослідження.

Під час процесу навчання дошкільників узагальнених способів щодо обстеження предметів із використанням розроблених спеціально систем

сенсорних стандартів відбувається систематичне підвищення рівня зорового сприймання. Це дає можливість дітям дошкільного віку оволодівати наступними основними аспектами реальності, а саме: частина та ціле, предмет та система предметів тощо. Якщо дитина оволодіє цими відношеннями, то це дозволить збагатити та суттєво розширити пізнавальні можливості дітей, роблячи її пошуково-дослідницькою [9].

Діти старшого дошкільного віку проявляють здатність до новаторського експериментування з предметами, випробовують різні комбінації предметів та розглядають їх з різних поглядів, кожен раз обираючи новий підхід. Крім того, діти можуть виконувати такі дії як практично, так і у своїх роздумах [16].

Властивості пізнавальної діяльності дитини починають розвиватися лише тоді, коли існує комплексна логічна структура, що визначає загальну організацію пізнавальної діяльності дітей. Тобто, мова йде про те, що спочатку відбувається виокремлення окремих предметів, а потім – виділення системи існуючих між предметами зв'язків. Поступово відбувається виділення окремих властивостей та якостей предметів, здійснюється їх аналіз та розуміння міжпредметних функціональних зв'язків важливе для цього пізнавального процесу. Суттєвим аспектом є «переживання» дитиною різних життєвих ситуацій, коли вона не тільки сприймає реальність, але також виражає своє ставлення до неї. Це ефективний спосіб сформувати логічні знання у старших дошкільників.

Однією з головних особливостей дошкільного віку виступає активний та стрімкий розвиток творчих здібностей дітей. Даний період характеризується невичерпними запитаннями, бурною фантазією, появою нескінчених та різноманітних ідей для гри, тож вкрай важливо сприяти формуванню в дітей дошкільного віку загального творчого ставлення до навколишнього світу. В цьому випадку свого особливого значення отримує пошук більш сучасних ефективних шляхів для розвитку пізнавальної активності і самостійності мислення дітей дошкільного віку.

Майстерність педагога полягає в тому, щоб дати дитині можливість подумати. Для того, щоб надати дитині підтримку, дорослий має розвивати свою власну здатність розуміти дитину і всього того, що з нею відбувається, поважати її вчинки, не думати про дитину погано та несправедливо, ні в якому разі не руйнувати індивідуальність дитини, а, навпаки, спрямовувати її розвиток.

Варто зазначити, що в період дошкільного дитинства дитина вирішує життєві завдання за допомогою таких способів [15]:

- 1) наочно-дійовий спосіб – мова йде про реальне випробування властивостей предметів;
- 2) наочно-образний спосіб – мається на увазі оперування конкретними образами ситуацій та предметів;
- 3) логічний спосіб судження з опорою на поняття.

Чим старшою стає дитина, тим рідше вона користується практичними спробами, надаючи перевагу наочно-образним способам, а згодом і логічним способам дій.

Таким чином, формування у дітей дошкільного віку активного пізнання навколишньої дійсності, вміння успішно орієнтуватися в різноманітті явищ та предметів, можливість довільно керувати своєю пізнавальною діяльністю є важливими та головними передумовами для забезпечення пробуктивності розумової діяльності дошкільників, дозволяють визначити легкість та швидкість засвоєння нового матеріалу, а також здатність їх творчого застосування в різних життєвих ситуаціях.

1.2. Сутність, умови та особливості розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративним мистецтвом

У сучасному світі важливо відновлювати зв'язки з минулим та відроджувати втрачені народні традиції. Потрібно спонукати дітей цікавитися національною культурою та формувати в них почуття патріотизму, залучаючи їх до народних творчих джерел, що сприятиме розвитку національної свідомості.

З дошкільного віку важливо розвивати у дітей логічне та критичне мислення, навчати їх аналізувати та розмірковувати. Потреба в допитливості, пізнанні, відкриттях та розумінні допомагає дитині знаходити способи виходити за межі свого особистого досвіду.

У середовищі, в якому знаходиться дитина від самого свого народження, все доволі швидко змінюється, тому їй доволі складно зрозуміти все це. Пізнання навколишньої дійсності відбувається систематично, а відповіді на дитячі питання передбачають формування справжньої картини світу. Щодня дитина дізнається нову інформацію, щось нове, тож її зона найближчого розвитку стає більш стійкою [17].

Педагоги та дослідники схильні до думки, що під час дошкільного дитинства відбувається активний розвиток пізнавальної сфери, а саме свідомі дії, які спрямовані на те, щоб отримати ті чи інші знання та інформація, що стосуються індивідів у повсякденному житті.

Останнім часом значна увага приділяється розвитку когнітивної сфери у дітей дошкільного віку. Вивчення особливостей когнітивного розвитку та створення ефективних умов для сприяння пізнавальній активності дошкільників довгий час є ключовим напрямком в різноманітних наукових дослідженнях.

Пізнавальні процеси є системою психічних функцій, які дозволяють особі отримувати знання про об'єкти явищ природного та соціального

середовища. За допомогою пізнавальної сфери людина вивчає та осмислює інформацію, фокусуючись на об'єктивному світі та перетворюючи його в суб'єктивний образ. Пізнавальна сфера включає сприйняття, відчуття, уяву, увагу, мислення, пам'ять та мовлення.

Оскільки мова йде про дітей старшого дошкільного віку, їх пізнавальна сфера виявляє певні характеристики. Зокрема, можна відзначити, що увага цих дітей одночасно зазнає змін з великою кількістю різних характеристик; щодо пам'яті, то в цьому віковому періоді відбувається перехід від мимовільного до довільного запам'ятовування та пригадування; уява переходить з репродуктивної до механічної, перетворюючись у творчу. Вже в кінці дошкільного періоду у дітей відбувається активний розвиток словесно-логічного мислення, вони активно оперують словами та усвідомлюють логіку міркувань [17].

Організуючи роботу з дітьми старшого дошкільного віку педагоги мають брати до уваги їх індивідуальні психофізичні особливості. Важливою умовою для стимулювання розвитку пізнавальної сфери у старших дошкільників виступає цікава та доступна для їх віку діяльність, відчуття успіху, емоційний комфорт та доброзичливе ставлення. Саме такі умови важливо створити під час використання дидактичних ігор під час всіх видів навчально-виховної діяльності.

Варто зазначити, що дидактичні ігри є складним педагогічним явищем, адже вони виступають і ігровими методами навчання дошкільників, і формою навчання дітей, і виступають самостійною ігровою діяльністю та засобом всестороннього виховання та розвитку дітей. Гра виступає потужним стимулом, різнобічною, сильною мотивацією під час навчання старших дошкільників. Важливо пам'ятати про те, що саме гра є провідною діяльністю під час дошкільного дитинства. Саме тому весь психічний розвиток дітей відбувається через гру, за допомогою дій з предметами, в тому числі з іграшками.

Для дітей дошкільного віку іграшки виступають в якості пізнання світу, а гра виступає в якості способу його пізнання. Здійснюючи маніпуляції з іграшками, діти пізнають навколишній світ, мислять та розвиваються. Від того, що саме буде запропоновано дитині для здійснення таких маніпуляцій, залежить те, в якому напрямку розвиватиметься її мислення.

Під час ігрової діяльності у дітей задіюються всі аналізатори, що сприяє активному розвитку мислення та пов'язаного із ним мовлення. Здатність до розмірковувань сприяє встановленню причинно-наслідкових зв'язків, умінню планувати власні дії, ставити перед собою мету із досягненням кінцевого результату тощо [21].

До сучасних напрямів розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників відносяться інтерактивні технології. Вони представляють собою об'єднання методів та прийомів, які спрямовані на всебічний розвиток дитини. Об'єднання інтерактивних технологій з інформаційно-комунікаційними, із пошуково-дослідницькою діяльністю, художнім словом, дозволяє інтегрувати освітній процес дітей.

Інтерактивні методи підпорядковані конкретній системі принципів, які сприяють їх ефективності. За принципом активності, під час освітньої діяльності, кожній дитині дається можливість відповісти та бути почутою, і кожна відповідь враховується. З цією метою педагог може користуватися різними інтерактивними методами, такими як «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Ланцюжок», «Комплімент» тощо.

Принцип зворотного зв'язку включає стимулювання обговорення висловлених аргументів та заперечень. Цей принцип також відомий як рефлексія, оскільки він дозволяє отримати від дітей значну кількість важливої та корисної інформації.

Працюючи з дітьми педагоги використовують рефлексію в якості підсумку засвоєної інформації. Наприклад, такі методи як «Оцінка», вправи «Кошик», «Віночок», «Піраміда позитивних почуттів», «Павутинка

спрямовані на те, щоб здійснити аналіз рівня знань, які були засвоєні дітьми [27].

Педагогу не обов'язково використовувати рефлексію в кінці заняття. Її можна використати і на початку чи в середині заняття. Принцип експериментування знаходиться на основі методу багатоканальної діяльності, який дозволяє отримати комплексний огляд предмета обстеження. Залучення всіх видів аналізаторів сприяє розвитку сприйняття та пізнавального інтересу як важливого етапу в розвитку пізнавальної активності. Варто зазначити, що діти дошкільного віку мають різні рівні пізнавальної сфери, що пов'язано із індивідуальними особливостями кожного. Потрібно пам'ятати про те, що саме в період дошкільного дитинства закладається фундамент, який займає важливе місце в структурі цілісної особистості. Саме цей фундамент і виступає основою для того, щоб сформувати психічні властивості та здібності для того, щоб перейти на наступний віковий етап. Дошкільне дитинство виступає оптимальним періодом для стимулювання розвитку пізнавальної сфери дітей [25].

Для того, щоб сприяти розвитку когнітивної сфери у дітей дошкільного віку, важливо створити освітнє середовище, яке виступає динамічною системою умов, що створюють контекст діяльності індивіда та чинить вплив на формування смислів та культурних цінностей. Таке середовище представляє собою активний суб'єкт дійсності, виступає носієм певних культурних та інформаційних смислів, здійснюють вплив на індивіда, що діє в зазначених умовах, в той самий час не може чинити зворотного впливу на саме середовище.

Базу освітнього середовища закладу дошкільної освіти створює предметно-просторовий компонент, який задає зміст та потенційні напрями розвитку. Особливо важливою є проблема формування у дошкільників пізнавального інтересу до історії та культури свого народу. Знання історичних та культурних досягнень є важливим для зміцнення національної гідності та використання традицій і звичаїв у педагогічній практиці [36].

Вивчивши вплив народних звичаїв і традицій на формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку, під *пізнавальною активністю* розуміємо ініціативну, самостійну діяльність, що спрямована на вивчення оточуючої дійсності пізнання та передбачає розв'язання завдань у процесі цієї діяльності. *Фактори*, що визначають пізнавальну діяльність дітей, включають допитливість дитини та дії педагога. Умовою розвитку пізнавальної активності є дослідницька діяльність, практичні вправи та розумові завдання. Основними показниками пізнавальної діяльності є захоплення змістом діяльності, працездатність, інтерес, бажання ефективно виконувати завдання, а також самостійність та ініціативність [32].

Період дошкільного віку є чутливим для розвитку пізнавальних здібностей дітей. Основу пізнавальної діяльності дошкільника складає чуттєве сприйняття, яке відбувається в ході наочно-дійового мислення. Виділяють дві *форми пізнавального інтересу*: відтворення знань та уявлень у формі образів, а також уточнення або систематизація розумової діяльності.

Розрізняють три *рівні пізнавальної активності*:

Репродуктивний рівень характеризується нестійким інтересом дошкільника, легким відволіканням від занять, охочістю виконувати завдання за зразком та повторенням дій та слів за вихователем.

Інтерпретивний рівень відзначається стійким та тривалим інтересом до діяльності, виявленням певної самостійності у виконанні завдань.

Творчий рівень характеризується бажанням працювати тривалий час, самостійним вирішенням проблемних ситуацій та пошуком оригінальних методів дій [39].

Основне завдання педагогів полягає в створенні сприятливих *умов* для повноцінного розумового та психічного розвитку дітей, а також у підтримці їхнього бажання вивчати світ. Відповідно, варто спрямовувати самостійну діяльність дітей дошкільного віку на усвідомлення та освоєння практичних дій, зорових, слухових та тактильних образів. Шляхом постійного збагачення та розширення їхнього чуттєвого досвіду, дорослі під керівництвом надають

дітям можливість спостерігати, виконувати практичні та ігрові завдання, що дозволяє їм відкривати для себе об'єкти та явища оточуючого світу, розуміти їх взаємозв'язки і вчитися планувати власні дії, узагальнювати та розмірковувати.

Один із *методів стимулювання пізнавальної активності* полягає у розгляді суті та значущості традицій і звичаїв, що передаються через взаємодію та життєвий досвід. Ознайомлення зі звичаями та традиціями власного народу базується на сприйнятті, аналізі, виділенні основних характеристик, порівнянні та узагальненні. Здійснення творчої та мистецької діяльності на основі народної культури сприяє задоволенню інтелектуальних та пізнавальних потреб, а також викликає інтерес до нових знань про світ [43].

Шляхом емоційно-ціннісного сприйняття можна викликати у дитини зацікавленість історією свого регіону, виховувати ясну орієнтацію на працю, стимулювати бажання вдосконалювати трудові навички та вміння, а також виховувати працьовитість та повагу до звичаїв та традицій. Коли діти досліджують народне мистецтво, вони отримують усвідомлення мудрості свого народу, розвивають повагу до людей і бережливе ставлення до традицій. Цей вплив на внутрішній світ дитини, який здійснюється в процесі виховання, сприяє розвитку образного мислення, фантазії, уяви, спостережливості та асоціативної пам'яті.

Традиція представляє собою передачу історично сформованого досвіду, звичаїв, поглядів, смаків та норм поведінки через різні покоління. Головною метою традицій є закріплення та передача новим поколінням встановлених способів життєдіяльності, типів мислення і моделей поведінки. Їх реалізація може мати різні форми, але основними серед них є звичай, свято та обряд [47].

Активне пізнання звичаїв та традицій сприяє розвитку естетичних почуттів і художнього сприйняття, наповнює емоційну сферу позитивними враженнями і сприяє формуванню естетичного світогляду. Цей процес дозволяє дитині залучитися до освоєння національної та світової культури,

отримати уявлення про різновиди мистецтва та розвинути базові навички їх характеристики.

Розвиток пізнавальної активності у вивченні звичаїв та традицій сприяє розкриттю естетичних почуттів і художнього бачення світу, наповнює емоційну сферу позитивними враженнями та сприяє формуванню естетичного світогляду. Цей процес залучає дитину до освоєння національної та світової культури, дозволяючи їй отримати уявлення про різновиди мистецтва та розвинути елементарні навички їх характеристики.

Необхідно підтримувати бажання вивчати власний народ, виховувати почуття гордості та поваги до національної культури, звичаїв та традицій, а також формувати стійкий інтерес до народознавчого матеріалу. Важливо висвітлювати знання про родовід та стимулювати бажання використовувати ці знання у дитячому повсякденному житті.

Розвиток пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом на засадах національного виховання стала об'єктом наукових досліджень науковців. Історіо-графічний аналіз проблеми дає підстави стверджувати, що вивчення історико-педагогічних, методичних, психологічних, організаційних аспектів розвитку творчості дитини та розвитку її творчих здібностей представлені в дослідженнях вчених В. Котляра (основи образотворчого мистецтва та методика художнього виховання дітей, а також розвиток творчих здібностей, як це висвітлено в роботі О. Кочерги, дитини дошкільного віку); Н. Гавриш (виховання базових якостей особистості старшого дошкільника в умовах ЗДО); А. Грибовської (розвиток дитячої творчості на заняттях з декоративного малювання); І. Ликової (формування творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з образотворчої діяльності в ЗДО); І. Фролової, Т. Бакуменко (навчання дошкільників декоративному малюванню за мотивами народних промислів України); М. Смірної (виховання художнього смаку в процесі знайомства дошкільників з народно декоративно-прикладним мистецтвом) та

інших. Вивчення наукових джерел з обраної теми дослідження вказує на багатоаспектність її наукового осмислення.

Учені А. Грибовська, О. Каплунівська, М. Смірнова, Л. Сірченко, П. Скиданова зазначають, що у відповідності до естетичної специфіки декоративне мистецтво максимально близьке дітям дошкільного віку, тому що відповідає віковим особливостям, естетичному сприйманню інтер'єру, людей та предметів. Впершу чергу, загостреність образів, узагальненість, лаконічність форми, смислова точність, контрастність, яскравість кольорів, конкретність фактурної обробки окремих елементів уявляється як визначальна особливість образотворчості дітей, так і в професійно декоративне мистецтво.

К. Холодна зазначає, що декоративна діяльність надає створені умови сприяють розвитку творчого потенціалу, фантазії та інтуїції, сприймаючи ручну працю як творчий процес [50].

Аналізуючи наукові доробки вчених, можна констатувати той факт, що Однією з основних характеристик декоративного мистецтва є його спрямованість на практичне застосування, здатність збагачувати художній образ предмету, об'єкту або оточення, роблячи їх більш виразними та привабливими. Важливим засобом в декоративному мистецтві є стилізація, яка використовує умовності та невизначеність форми, а також декор, що представляє собою систему прикрас.

Тому поняття декоративної діяльності дітей дошкільного віку можна охарактеризувати як творчу активність, спрямовану на створення декору предметів українського народного посуду та іграшок, атрибутів до декорацій та їх оздоблення в процесі занять з декоративного малювання, ліплення або аплікації за мотивами народних промислів України. Можна припустити, що декоративна діяльність реалізує природну потребу дитини у прикрашанні, перетворенні предметно-просторового середовища за законами краси і гармонії. Техніками декоративної діяльності дітей можуть бути такі: малювання, ліплення, аплікація, плетіння, витинання, писанкарство та інші.

Декоративна діяльність дітей має свої власні характерні мотиви, мету, процес і результат (продукт). Педагог в ній встановлює та вирішує конкретні завдання, що охоплюють всі аспекти особистості дитини, основними з яких є.

Головною метою творчої діяльності в області декору є створення естетично привабливої форми в предметах. Можливі різні мотиви для цієї діяльності: навчитися створювати красиві речі власноруч, розкривати закони краси і гармонії, виготовляти подарунки, прикрашати атрибути для ігор, декорувати костюми тощо. Це також може включати прагнення підняти настрій, задовольнити інтерес до матеріалів і процесу творення та інші.

Дошкільна освіта набула значного досвіду у впровадженні методів привертання дітей до декоративної діяльності за мотивами народних промислів України. Так, дітей знайомлять з гончарними і керамічними виробами народних промислів Опішні, Косова, Дибинців. Розписи, такі як Решетилівські та Полтавські вишивки, Петриківський розпис на різних матеріалах, включаючи папір, дерево та пап'є-маше, а також розписи на дерев'яних іграшках у містах Яворов і Ужгород інтегровані в традиційні ремесла та мистецтва. Діти із задоволенням долучаються до процесу декоративного малювання, ліплення та аплікації по виготовленню та оздобленню іграшок, посуду, одягу на інших виробів.

Для творчих проявів дітей дошкільного віку в декоративній діяльності за народними ремеслами України інсценізовано широкий спектр творчих вправ і завдань, які мають відповідати віковим потребам та індивідуальним особливостям дитини. Початково важливо виконувати ці творчі завдання разом із малечою, а потім надихати їх повторити той же процес самостійно. Існує обширний спектр творчих вправ і завдань, призначених для відповіді на вікові потреби та індивідуальні особливості дитини. Спочатку є важливим виконання цих творчих завдань у співпраці з малюком, а потім заохочувати його самостійно повторювати той же процес.

Досить цікаво пограти в художньо-дидактичні ігри «Склади узор за таблицею», «Склади візерунок за розписом», «Чарівні квіти Катерини

Білокур», «Склади візерунок на українській сорочці», «Казкові тварини Марії Приймаченко», які мають на меті ознайомити дітей із українськими народними промислами, їх художньо-стилістичними особливостями, закріпити знання дітей про декоративний візерунок і допомогти засвоїти принципи складання орнаменту.

Процес декоративної діяльності розпочинається з ідеї-задуму, її реалізації, створення продукту до визначення його місця у середовищі, соціумі (дитина має усвідомити та дати відповідь на питання «Для чого я це зробив?»). У дітей дошкільного віку зазначений процес в першу чергу пов'язаний зі створенням декору, виготовленням предмета та його декоруванням. Для декору предмету, який був створений та виготовлений, діти можуть використовувати різноманітні та доступні для них техніки, наприклад, малювання декору, карбування, витинання, наклеювання, вишивання тощо.

Елементи, які визначають привабливість створеного дитиною предмета, включають: форму, оздоблення, практичне застосування (цінність як духовна, так і побутова).

Таким чином, можна зазначити, що технологія створення декоративного предмета дитиною включають в себе елементи малювання, ліплення, аплікації та конструювання, вишивки, плетіння тощо. Матеріалами для цього можуть бути папір, фарби, тканина, дерево, солома, нитки, стрічки, побутовий непотріб, пір'я, глина, пластилін, тісто і так далі.

Отже, варто зауважити, що специфіка декоративної діяльності дітей дошкільного віку полягає в формуванні цілісного та ціннісного сприймання народного мистецтва своєї країни, яке дає потужний поштовх для розвитку творчих здібностей. Декоративна діяльність реалізує природну потребу дитини в оздобленні та прикрашанні, перетворенні предметно-просторового середовища за законами краси і гармонії.

1.3. Значення української народної ляльки для розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку

Сучасні зміни, які відбуваються в культурному та соціально-економічному житті України, потребують виховання відповідальної, самосвідомої, інтелектуально розвиненої особистості, яка здатна до творчої реалізації – цілеспрямованої та усвідомленої діяльності, яка орієнтуватиметься на свої сили та можливості свого власного Я.

Сьогоднішнє національне відродження країни потребує від індивіда вміння відшукувати нові форми особистісної життєтворчості. Це свідчить про потребу у більш ефективному використанні потенційних можливостей особистості. Варто пам'ятати про те, що неможливо успішно розв'язувати проблеми формування особистості дитини без належного розуміння та знань про національну культуру українського народу та його історичного минулого. Важливим компонентом культури та об'єктом діяльності дитини, який визначає її розвиток, вважається іграшка. Це свідчить про потребу в ґрунтовному вивченні особливостей розвитку пізнавальної активності формування пізнавальних умінь та навичок у дітей старшого дошкільного віку за допомогою народних іграшок.

Загалом, поява іграшок є історично та культурно обумовленою. Іграшка виступає в якості своєрідного еталону тих предметів, призначення яких і способи дії з якими мають бути засвоєні дитиною. Бажання дитини старшого дошкільного віку активно пізнати навколишній світ, долучитися до світу дорослих під час їх побутової та трудової діяльності, обрядів, звичаїв і призвели про природну потребу в створенні народної ляльки [1].

Українська народна лялька відрізняється від ляльок інших народів, вона має інший зміст та формовияв. Неповторність та унікальність народної ляльки характеризується її етнічною та національною своєрідністю культури та побуту українського народу, вона містить в собі звичаї та традиції українців. Народна лялька зберігає образність, символіку, загальнонаціональні та місцеві

вподобання, а також виступає певним відзеркаленням української культури [5]. Вона характеризується такими спільними стильовими ознаками, як об'ємна повнота, округлість форм, компактність, деякі варіанти можуть містити легкі витончені деталі чи дрібні подробиці, плавний перехід об'ємних пропорційних форм.

У народної ляльки відмічається влучність формовиразу, дотепність та локонічність, узагальненість, універсальність використання, повна завершеність та відсутність зайвих деталей, наявність символіки [17].

На думку таких авторів О. Вовчик-Блакитної, С. Ладивір, Т. Піроженко, повернення сучасних дітей до традиційної іграшки, використання принципів та основ її побудови під час розробки більш сучасних зразків виступає одним зі шляхів збереження особливостей свого народу, а також виступає міцною базою для фоомування адекватної соціальної самоідентифікації дитини, психологічного здоров'я [27].

Різноманіття народних традиційних ляльок дивує. Наприклад, Л. Герус та К. Матейко класифікують народних ляльок за наступними ознаками: 1) матеріал з якого зроблена лялька (керамічна, дерев'яна, з ганчірок тощо; 2) форма.

Якщо звернутися до класифікації В. Мухіної, то ляльки поділяються на такі види:

- ляльки, які сприяють соціально-емоційного розвитку дітей, тому що вони передбачають спілкування та поводження з ними, як з живими істотами;
- ляльки, які допомагають розвитку інтелектуальних та пізнавальних здібностей.

Беручи до уваги принцип мобільності ляльок, їх варто приділити увагу лялькам-іграшкам чи лялькам для гри. Сюди можна віднести театральних ляльок, важливою відмінністю яких виступає здатність рухатися чи виступати в якості об'єкту для маніпуляцій та ігор. Також до цієї групи можна віднести обрядових ляльок, утилітарних ляльок, та ляльок для походів [8].

Ляльки відрізняються:

- за своїм зовнішнім виглядом, наприклад, лялька-неваляшка, ляльки, виготовлені з гарбуза-горлянки тощо;
- за місцем походження та традицією, наприклад, кустарна лялька, народна лялька;
- за матеріалом виготовлення, наприклад, з дерева, з фарфору, з кераміки, з гіпсу тощо;
- за функціональністю, наприклад, ляльки можуть використовуватися в ролі брязкальця, бути партнером для дитячої гри тощо.

Найдавнішою народною лялькою можна вважати обрядових ляльок, які доволі часто є багатофункціональними: іграшковість ляльки може бути об'єднана з театральністю та іграшковістю. Не існує такого народу, в історії якого не було б обрядових ляльок. В основному такі ляльки слухували для зображення божеств та духів, використовувалися в якості талісманів та оберешів, виступали в якості символів під час ритуальних ігор та уявлень, використовувалися в якості засобу передачі дітям релігійних вірувань та привчали їх до культурних традицій свого народу.

Також ляльки можуть виступати в якості моделей, для прикрас, які відрізняються своєю статичністю і, як правило, вони не переміщуються. Такі ляльки вважаються колекційними, сувенірними, музейними, ляльками-манекенами тощо.

Серед всього різноманіття іграшок та ляльок в окрему групу дослідники виділяють саме народну іграшку, беручи до уваги те, що у народній культурі вони вситупають в якості певного символу та поліфункціональним феноменом. З нетаких давніх часів для того, щоб виготовити народну ляльку, в якості матеріалу була задіяна глина. Також серед народних ляльок зустрічаються екземпляри, виготовлені зі скла, дерева, різьблені, розписані [8].

Лялька виступає в якості матеріального об'єкту та є образом-символом особистості одночасно та застосовується під час дитячої гри. Найулюбленіша іграшка виступає в якості індивідуально-значущим об'єктом, тобто дитина

надає перевагу конкретній іграшці, тому вона виступає в якості об'єкту прив'язаності, вияву любові та симпатії [6].

Ляльки зрозумілі для дитини, не вимагають від неї затосування складної праці та зусиль під час використання. Народна лялька виступає в якості частини традиційної дитячої культури, адже вона віддзеркалює уявлення дитини про родину, про сімейні ролі та цінності, гендерні ролі, устрій в суспільстві тощо.

Т. Мальцева в своїх дослідженнях говорить про те, що виготовлення народної іграшки не потребує жорсткої системи лекал та викройок. Єдиний технологічний процес дає завжди особливий та неповторний результат. Ляльки можуть бути подібними, проте вони не є однаковими. Такі ляльки не мають промальованого обличчя, проте їх не можна назвати безособовими. Кожна має свою неповторність та індивідуальність, свій характер [7].

У народній ляльці приховано відображення знань людини про навколишній світ, про історичні процеси, які відбуваються в суспільстві, належність до певного регіону країни, соціальний статус родини тощо. Лялька дає можливість людині відчувати та побачити недоступні раніше властивості своєї індивідуальності. Художньо-естетичний потенціал народної іграшки, в якій зосередилася тисячолітня історія та досвід народного виховання, традиційні художньо-естетичні принципи, дозволяє формувати естетичне ставлення дітей до навколишнього світу, стимулює їх художньо-пізнавальну активність. Також її можна вважати дієвим засобом для соціалізації особистості дитини та засвоєння нею поведінкових моделей в суспільстві. Під час більшості ігор діти користуються лялькою, яка виступає для них ідеальним партнером для спілкування, з якою можна розділити свої радісні та сумні думки, поділитися турботами.

Лялька завжди виступала та виступає образом людини під час дитячої гри. Якщо дитина не має партнера по грі, то замінює його на ляльку, яка завжди поряд, з нею можна грати та діяти так, як заманеться самій дитині і вона не отримає засудження. Якщо ляльки поряд немає, то діти старшого

дошкільного віку можуть розмовляти з нею, ставити подумки питання тощо. Доволі часто дошкільники надають своїм лялька роль «дітей», а на себе приміряють роль «батьків». Така зміна позицій дає можливість дітям набагато краще усвідомити особливості та сутність стосунків між батьками та дітьми, може розвивати в них здатність бачити ситуацію іншим поглядом.

Лялька, яка є найулюбленішою, здатна виконувати для дитини роль друга, зберігаючи таке значення й на наступних етапах життя дитини. В залежності від свого настрою, дитина може наділяти ляльку почуттями та думками. Доволі часто під час гри з нею дитині вдається проектувати певні внутрішні переживання та може програвати їх під час різних ситуацій. Таким самим чином малюк може прописувати будь-які якості, якими вона не володіє насправді. Дошкільник турбується про свою ляльку, навчає та виховує її, передає свої знання. Така поведінка свідчить про те, що дитина виконує такі функції стосовно своєї ляльки, як і батьки виконують свої функції стосовно дитини. Це виступає важливим чинником привабливості ігор з ляльками для малюка.

Здійснюючи оцінку поведінки ляльки, дитина наділяє її своїм емоційним та моральним досвідом, усвідомлюючи в цей самий час цю інформацію для себе і закріплюючи його. Дитина програє зі своєю лялькою різноманітні форми поведінки й здійснює їх оцінку. Це дає можливість появи емоційної та моральної ідентифікації, моральної оцінки, розвитку емоційних переживань, формування моральних якостей. Дитина щиро вірить в те, що її лялька наділена рисами та відчуває все.

Лялька займає особливе місце серед образних іграшок. Між лялькою та дитиною старшого дошкільного віку складаються особливі відносини, активно розгортається спілкування, яке сприяє розвитку дитячої самосвідомості, а також такрі такої її якості, як діалогічність.

На думку І. Омельченко, таке спілкування називається редукованим та може спостерігатися під час ігрових та побутових ситуацій. У ставленні до свого уявного друга у дошкільника можна прослідкувати емоційне ставлення.

Такому уявному другу може надаватися домінуюча роль та рівноправна позиція [6]. Під час гри лялька стає повноправним партнером для спілкування, для гри, а також її можна розглядати в якості засобу вияву почуттів.

Лялька може займати:

- стійку домінуючу позицію: старший друг, батько, вчитель;
- стійку рівноправну позицію: одноліток-партнер для гри.

Найбільш переважаючою формою взаємодії з лялькою виступають рольові діалоги, які переходять в односторонні відповіді: пошепки під час різних побутових ситуацій, наприклад, під час прогулянки, прийому в лікаря, поїздки в транспорті, перегляду мультфільмів, під час образотворчої та конструктивної діяльності тощо. Під час процесу комунікації зі своєю лялькою діти роблять паузи, очікуючи необхідну репліку від іграшки. Саме тому, маніпулюючи з лялькою, починає зароджуватися рольова гра дитини та на достатньому рівні задовольняється пізнавальна активність.

Беручи до уваги дослідження Т. Мальцевої, то зовнішній вигляд ляльки, текстура матеріалу, з якого вона була виготовлена, її пропорції також чинять істотний вплив на дитячу психіку. Наявні пропорції викликають протекційне відношення до себе. Правильні пропорції ляльки дають можливість сформуванню правильних уявлень дитини про своє тіло, обличчя тощо. Важливе місце займає якість та текстура матеріалу, з якого виготовлена лялька. Наприклад, пухнасті та м'які матеріали у більшості випадків викликають у дітей позитивні емоції та активно стимулюють дитину до гри. У той же час більш жорсткі та холодні матеріали можуть стати причиною появи негативного ставлення до ляльки [7].

Загальний вигляд ляльки, вираз її обличчя, елементи одягу несуть в собі певні закладені людські якості, призводять до певного способу гри та роль ляльки. У характерній ляльці є вираженими певні людські якості, наприклад, наївність, пустощі дурість тощо. Така лялька несе в собі характерологічну заданість від якої доволі часто залежить, який саме розігрується з нею сюжет.

Ляльки-герої народних казок отримують чи іншу заданість образу, свою стабільну характеристику, не беручи до уваги зміни, які можуть відбуватися в сюжетних лініях гри. Дитина наділяє позитивну ляльку-героя великою кількістю позитивних рис, а негативну – негативними. Гра з такими ляльками сприяє формуванню у дитини певну систему соціальних стосунків. До того ж, лялька сприяє активного розвитку фантазії, особливо якщо у неї залишаються непропрацьовані риси обличчя.

Підхід до створення та підбору іграшок не може бути однаковим для дітей різного віку. Обо'язковою умовою можна зазначити врахування вікових закономірностей розвитку, які стосуються ігрової діяльності дітей. Наприклад, для немовлят, дітей до трьох місяців, цікавими та практичними є іграшки-брязкальця, з різними дзвіночками та кульками. Саме такий варіант виступатиме активним засобом щодо привернення уваги дітей до предметів, які рухаються та за якими можна спостерігати, що в майбутньому виступатиме в якості стимулів для дитячої активності. У дітей 3-8 місяців зацікавлення отримуються різноманітні підвіски, які сприяють оптимальному сенсорному розвитку. Вже після першого року життя діти звертають акутивну увагу на прості іграшки, наприклад, потяги чи машинки, пірамідка, іграшки з блоків і так далі. Доволі часто діти 1,5-2 років зупиняють свій вибір на м'яких та гумових іграшках.

Загалом можна зазначити, що народні іграшки потрібно обирати таким чином, щоб їхні функціональні можливості виходили за межі досягнутого рівня розвитку у дитини.

Цікавою для зазначеного вікового періоду є іграшки-зеркальця, що дозволяють малюку організовувати спілкування зі своїм власним відображенням як з повноцінним партнером, сприяє розширенню дитячого досвіду, її орієнтування в світі, який її оточує, сприяє формуванню орієнтовної активності, пізнанню навколишнього світу. Підбір народних іграшок загалом, і ляльки повинен будуватися на вікових особливостях дітей.

Т. Мальцева звертає увагу на те, що кожному віковому періоду дитини має відповідати певна лялька, кожна зі своїм індивідуальним набором характеристик. Так, деталізація ляльки повинна бути не дуже виражена, а лялька менш пропрацьована для дітей раннього віку. Це сприятиме стимуляції розвитку творчих здібностей. По-ступово лялька має змінюватися у бік збільшення кількості деталей. Зміни, викликані віком дітей та специфікою їх взаємодії з іграшками, продовжують відігравати ключову роль. На початку це виступає в якості наслідування, а потім виникає інтерес та цікавість до розгортання сюжетів.

З віком до 5 років гра починає виходити за рамки сімейно-побутових ситуацій і розширюється на більший соціальний контекст. У 6-7 років саме дівчата отримують зростаючу потребу турбуватися про ляльку-немовл.

Народна лялька – специфічний витвір. Українська лялька, своєю простотою та вишуканістю, витонченістю форм, різноманіттю застосування природних матеріалів, а також образністю та естетичною довершеністю, сприяє розвитку духовного світу дитини. Українська народна лялька несе для дітей повністю доступні знання, які стосуються праці, відпочинку людей у давнину, про їхній побут, мистецтво, життя загалом.

Застосування народної ляльки у закладі дошкільної освіти, в родині дає можливість урізноманітнити ігрову діяльність дітей, збагатити та значно розширити пізнавальну сферу дитини, свого народу, сприяє розвитку традиційних для національної, господарської, побутової культури навички. До того ж, дитина сприймає народну ляльку і в якості витвору мистецтва, який сприяє її естетичному вихованню.

Можна зазначити, що українська народна лялька може дати дитині те, чого не здатна дати сучасна. Функціональне призначення народної іграшки доволі широке. Народна лялька виступає одним із важливих та дієвих засобів естетичного, розумового та фізичного розвитку дітей дошкільного віку, духовним чинником пізнання навколишнього світу, народних обрядів, звичаїв, побуту тощо. Національна лялька має важливе значення для розуміння й

розвитку ментальності та світосприйняття підростаючого покоління просто неможливо переоцінити [4].

Так, О. Вовчик-Блакитна звертає увагу на те, що іграшка дає можливість здійснювати головні естетичні, а також функції виховання в культурному контексті. Педагог огортає всі існуючі види взаємостосунків особистості з оточуючим світом із соціумом в цілому, дає можливість організувати та розвнути людську діяльність за допомогою того, що сприяє розвивати у особистості необхідні потреби і навички, дає можливості зможелювати велику кількість різноманітних життєвих процесів, сприяє формуванню та закріпленню соціальних норм, стосунків між людьми, їх ставлення до навколишнього соціального та природного світу [1].

Українська народна лялька, виражаючи стародавнє народне мистецтво, є символом національної культури. Згідно з «Концепцією дошкільного виховання в Україні» [30], народна лялька та гра з нею відзначаються як важливий інструмент національного виховання дітей дошкільного віку. Культурологічна роль української народної ляльки проявляється в тому, що вона допомагає дітям вивчати культуру українського народу шляхом введення у світ символіки та знаків народних ляльок; це також інструмент передачі, засвоєння та творчого відтворення матеріальної та духовної культури народу.

Варто зазначити, що розвиваючий потенціал народної іграшки вже давно відомий в педагогіці і саме це привертає пильну увагу дослідників. Розвивальна роль української народної ляльки проявляється тим, що відбувається розвиток художньо-пізнавальних потреб та інтересів, розвитку художніх засобів, оволодіння художніми вміннями дітей старшого дошкільного віку [5].

Лялька виконує функцію організації розвивальних дій та сприяє розвитку дрібної моторики рук, що подальше позитивно впливає на розвиток мовлення та готовність руки до письма. Використання природних матеріалів для імітації різних предметів сприяє розвитку уяви у дитини та сприяє формуванню та розвитку знакової, власне людської функції свідомості.

У більшості випадків, більшість сучасних ляльок не залишає місце для того, щоб додумувати сюжет гри, для того, щоб здійснювати самостійний духовний та художній пошук, творчість дитини. Ті ляльки, які на сьогоднішній день переважають у дитячих розвагах, призводять до формування в дітей споживацького підходу, недостатній рівень допитливості та фантазії. В якості специфічного засобу інформації сучасна лялька пропагує викривлені багатьох цінностей, в тому числі й має в собі певні ризики для нормального та фізичного, психологічного та духовного розвитку.

Отже, дорослі та педагоги мають уважно та обережно здійснювати вибір іграшок для гри. Варто пам'ятати про те, що виховна роль народної ляльки покладає наголос на тому, щоб сприяти вихованню теплого, спокійного та радісного сприйняття світу, сприяє формуванню у дітей довіри до неї, що є необхідним та важливим елементом для нормального психічного розвитку.

Народна лялька в якості засобу виховання має стимулювати соціальні дії та сприяти появі гуманних почуттів. Лялька повинна сприяти розвитку турботливого ставлення до інших. Неприпустимим вважається наявність в ляльці тих якостей, які можуть стимулювати асоціальні дії та почуття. На сьогоднішній день українська народна лялька отримує наскрізне виховне значення. Вона задає образ людини, сприяє формуванню поняття у дитини про добро та зло, про хороші та погані вчинки. Формується особливий образ людини, її поведінки, усвідомлюються та краще розуміються такі категорії, як добро та зло, гарне і негарне.

Функція соціалізації знаходить вираження в соціальному досвіді. Метафоричність та образність української народної ляльки роблять її універсальним засобом для соціальної адаптації на конкретному етапі розвитку особистості. Це створює можливість освоювати навички встановлення та підтримання взаємовідносин з іншими людьми, асимілювати культурні, естетичні та моральні норми тощо [14].

Народна лялька направлена на те, що розвивати у дітей старшого дошкільного віку вміння спілкування, поводитися правильно у різних

життєвих ситуаціях, відбувається формування та активний розвиток соціального інтелекту. За допомогою ляльки дитина старшого дошкільного віку вчиться усвідомлювати та приймати різноманітні моральні та етичні норми суспільства, в якому вона живе.

Лялька може розглядатися в якості засобу для самопізнання дитини, важливим об'єктом ідентифікації, адже дитина наділяє ляльку своїм власним та неповторним внутрішнім світом.

Взаємодія з лялькою сприяє гармонізації самоствавлення дитини, сприяє її орієнтуванню в різних сферах реального життя. Дошкільник сприймає свою улюблену ляльку в якості об'єкту ідентифікації, емпатії, а взаємодія з нею реалізується під час гри.

Також можна розглядати психотерапевтичну функцію народної ляльки, яка полягає в тому, що вона дозволяє дитині усвідомити та подолати свої бажання, подолати страхи, заспокоїтися, отримати енергію і так далі. Лялька, виготовлена з натуральних матеріалів, виконує важливу виховну місію, наприклад, полегшуючи психологічне напруження між дитиною та світом дорослих речей. Функція оберегу може реалізовуватися за допомогою ляльок-мотанок, які для українського народу є берегинями, богинями добра, тими, хто захищає оселі людей та дітей від хвороб [14].

Важливо пам'ятати, що лялька може впливати не лише позитивно, але і негативно на психіку та розвиток дитини. Проте такі випадки зазвичай виникають під час неправильного підбору ляльок, або ж вони не відповідають віку дитини, яка з ними грається. Доволі негативно на розвиток дітей впливають чітко фіксовані образи в ляльці. Це може відбутися, коли у дитини в іграшці відображені чітко визначені людські образи та програмований спосіб поведінки. Це призводить до того, що відбувається активне гальмування фантазії та самостійності дитини старшого дошкільного віку.

Включення дітей старшого дошкільного віку до української народної ляльки, як до явища духовної та матеріальної спадщини свого народу, сприяє розкриттю її природних здібностей, схильностей, духовному збагаченню.

Ляльки не лише віддзеркалюють явища реального світу, вони також несуть велике інформаційне наповнення та дозволяють втілювати оригінальні ідеї. Вони не просто урізноманітнюють ігрову діяльність старших дошкільників, але й мають високий рівень пізнавальної цінності, розширюють сферу дитячих уявлень про світ, навколо неї. А ігри з народними ляльками сприяють розвитку національної свідомості та культурним навичкам.

Можна зазначити, що запровадження педагогічних умов щодо формування пізнавального досвіду у житті дітей старшого дошкільного за допомогою засобів української народної ляльки допомагають полегшити та пришвидшити процес формування та становлення пізнавального досвіду дошкільників.

Таким чином, на основі досліджуваного матеріалу, можна зазначити, що народна лялька виступає в якості предмету, який створений для дитячої гри, вона використовується для того, щоб сприяти всебічному, гармонійному розвитку особистості, залучають дітей до праці та відпочинку. Народна лялька відображає культуру та побут народу, яким вона була створена. Такі ляльки відрізняються за матеріалом, за формою, призначенням та змістом. Лялька відіграє значущу роль в житті дитини старшого дошкільного віку, виконуючи культурологічну, виховну, розвивальну функції, функцію самопізнання, соціалізації та оберегу.

Проте в рамках даного дослідження залишається ще значна кількість цікавих та недосліджених аспектів, які можуть служити об'єктом для подальших наукових досліджень.

Висновки до розділу 1

Здійснений аналіз психологічних аспектів розвитку пізнавальної активності дошкільників дозволяє зробити висновок про те, що пізнавальна активність є багатограним явищем, яке характеризує особистість та її готовність самостійно здійснювати діяльність для того, щоб в кінці набути новий досвід та збагатити свої знання. Для пізнавальної активності дітей дошкільного віку характерними є пізнавальна орієнтація, самостійність, ініціативність, образність, допитливість тощо. Пізнавальна активність проявляється у дітей від самого народження та інтенсивно розвивається саме в період дошкільного періоду; її можна використовувати під час різних видів діяльності; способами її вираження вважається запитання, порівняння, обміркування, вирішення різноманітних проблем та завдань, експериментування; для неї характерним є поєднання розумової та емоційної складових.

Декоративно-прикладне мистецтво народу відзначається особливим значенням у процесі виховання дітей дошкільного віку. Це мистецтво відтворює унікальні властивості народу, його поетичний дар, фантазію, мудру простоту у поглядах і почуттях. Воно прославляє найкращі риси характеру, такі як гуманність, відданість громадському обов'язку, чесність, оптимізм, а також любов до рідного краю. Народне мистецтво розкриває перед дітьми багатства культури свого народу, сприяє засвоєнню традицій, що передаються з покоління на покоління, навчає розуміти і цінувати прекрасне, а також втягує їх у працю, відповідно до принципів краси.

Народне мистецтво легко сприймається дітьми, оскільки воно несе в собі зрозумілий для них зміст, який у простих і лаконічних формах розкриває красу навколишнього світу. Емоційність та поетична образність цього мистецтва близькі та дорогі нашим дітям, виховуючи у них повагу до прекрасного та сприяючи формуванню гармонійно розвиненої особистості. Ознайомлення з народним декоративно-прикладним мистецтвом сприяє вихованню патріотизму та почуття гордості за талановитий народ та рідну Батьківщину.

Декоративно-прикладне мистецтво є корисним для художнього навчання дітей, оскільки воно враховує всі специфічні закономірності декоративного мистецтва, такі як симетрія і ритм.

Педагог має завдання не лише розширити уявлення та знання дошкільників про види декоративно-прикладного мистецтва і всі аспекти, пов'язані з ним, але й виробити у них емоційно-ціннісне ставлення до цього виду мистецтва. Важливо, щоб діти вміли надавати словесно-образну характеристику виробам, складати описові розповіді, виконувати порівняння за кольоровою гамою, орнаментикою, регіональними особливостями, способами виготовлення, практичним використанням та іншими аспектами. Вихователь повинен спрямовувати свою роботу на формування у дітей поваги до творчості народних майстрів та виховання інтересу до їхньої роботи. Таким чином, декоративно-прикладне мистецтво може виступити як важіль, який закріпить смакові уподобання, розширить чуття до форми і колориту, допоможе розрізнити високохудожнє від низько-простого, унікальне від стандартного, своє від чужого і, врешті-решт, сприятиме формуванню у маленьких громадян національної свідомості та гідності.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРИ ОЗНАЙОМЛЕННІ З ДЕКОРАТИВНИМ МИСТЕЦТВОМ (УКРАЇНСЬКОЮ НАРОДНОЮ ЛЯЛЬКОЮ)

2.1. Опис методики розвитку пізнавальної активності старших дошкільників при вивченні декоративного мистецтва (української народної ляльки)

Невичерпним джерелом педагогічного матеріалу для активного розвитку у дітей старшого дошкільного віку популярною є гра з українськими народними іграшками, яка розглядається в якості основи для їх патріотичного та морального виховання. Використання української народної ляльки під час роботи з дошкільниками сприяє тому, що діти засвоюються духовні цінності, в них формується цікавість до народної творчості та любов до своєї країни [51].

Займаючись вивченням місця та ролі у вихованні дітей народної ляльки, можна зазначити, що вона виступає в якості невід'ємної частини народної педагогіки. Така іграшка не просто супроводжує гру. Її також можна розглядати в якості засобу навчання, розважання та, навіть, лікування. Українська народна лялька представляє собою вкрай важливий фактор для гармонійного психічного розвитку дітей. Вона ефективно впливає на розвиток пізнавальної, емоційної сфер дітей дошкільного віку, їх творчиздібності, сприяє активізації продуктивної діяльності, дозволяє сформувати та розвинути самостійність у дітей [2].

Якщо звернутися до базового компоненту дошкільної освіти в Україні, то у змістовій лінії «Світ гри» зазначено те, що дитина має розрізняти види народних іграшок, знати її призначення та роль.

На сучасному етапі реформування національної освіти, що активно відбувається, виникає необхідність переосмислення змісту виховання для

дітей дошкільного віку. Основним завданням стає створення умов для всебічного розвитку особистості дитини та зміщення акцентів на формування ціннісного сприйняття світу. Дорослим дуже важливо надавати можливість дітям вчитися жити, успішно взаємодіяти з навколишнім світом, самостійно визначати своє місце в ньому та формувати позитивне ставлення до себе, свого «Я», а також до оточуючих людей, предметів та природних об'єктів.

Важливо враховувати, що ціннісне ставлення до народної ляльки є ключовою частиною змісту патріотичного виховання дитини. Це спрямовується на те, щоб сформувати у дітей розуміння та усвідомлення значущості іграшки, яка виступає в якості джерела саморозвитку та самовдосконалення. Саме народна лялька сприяє формуванню у дошкільників зацікавленість до історії свого рідного краю, народної творчості, а також виховання поваги до людей і праці сприяють розвитку творчої уяви та фантазії, а також виховують трудові навички та формують естетичний смак. [46].

Походження та поява народної ляльки знаходиться дуже глибоке та має багато історичних таємниць. Першими майстрами таких іграшок виступали батьки, які за рахунок своїх умінь та творчості виготовляли своїм малюкам незвичайну іграшку-забавлянку. Високий рівень увагу таким іграшкам приділяли також майстри-професіонали, виготовляючи ляльок з таких матеріалів, як глина, дерево, солома, сир, тісто, цукор тощо [44].

Перше знайомство дитини з найпростішою лялькою розпочинається з колиски. Мама виготовляла таку іграшку зі шматка тканини, яку накручувала на кукурузний качан чи патичок. З давніх давен дійшли до сучасності ляльки-мотанки, так звані вузлові ляльки, які були виготовлені з куделі, зеленої трави чи соломи. Виготовлялися також складні ляльки, які у більшості випадків шилися із тканини, прикрашалися різноманітними стрічками, вишивкою, намистом [40].

Українська народна лялька завжди сприяла тому, що у дітей формувалося уміння сприймати конкретне через умовне. Така іграшка вчили

дітей розуміти мову символів та алегорій, викликала цікавість до традицій та звичаїв свого народу, до національних культурних цінностей. Гра з іграшкою, візуальне й сенсорно-контактне ознайомлення з нею є один із основних шляхів залучення дитини до власних родових, етнонаціональних та ціннісних основ. Таким чином, разом із мовою та фольклорними творами (наприклад, колисковими піснями, казками, колядками, співанками, приказками, загадками тощо) починає закладатися емоційно-культурний резерв, який стане дитині у нагоді навіть в дорослому житті [33].

Заклади дошкільної освіти на сьогоднішній день виступає ідеальним полем для використання особистісно-орієнтованих технологій, адже не орієнтується на суворо фіксований результат, вони покликані стати розвивальним та охоронним середовищем як психічного і фізичного, так і духовного та соціального здоров'я кожної дитини. Старший дошкільний вік вже є тим віковим періодом, коли дитина володіє певним обсягом знань, умінь та навичок, які стосуються художньо-творчої діяльності. Діти розуміють, що за допомогою декоративного мистецтва можна передавати об'єкти та явища довкілля, задля досягнення високих результатів необхідно дотримуватися пропорцій, форм, характерності деталей предмету, в тому числі й під час створення української народної ляльки. Особлива увага надається засвоєнню знань щодо просторового розміщення, градації пропорцій та відтінків зображуваних предметів.

У шість років, дитина виявляється здатною до аналізу та синтезу об'єктів, дитина може виражати та визначати характерні особливості у художній творчості, передаючи та ідентифікуючи їх якості. При описі персонажів, зокрема у випадку української народної ляльки, вона вміє відтворювати настрій та душевний стан через використання міміки, виразної постави та інших засобів виразності.

У зазначений віковий період дитина здатна самостійно виконувати завдання та проявляти цікавість до колективних робіт.

За педагогічних умов, спрямованих на розвиток пізнавальної активності дослідники розуміють організацію освітнього процесу, яка містить в собі засоби, методи та форми, які відповідають віковим можливостям дитини та їх індивідуальним можливостям. Створення ефективних умов для оптимізації освітнього процесу у дошкільному закладі сприяє впровадженню суб'єкт-суб'єктної взаємодії, підвищенню рівня інформаційного наповнення освіти, створенню комфортного психологічного середовища і надає можливість цілеспрямованого впливу на дітей [35].

Можна зазначити основні умови розвитку пізнавальної активності старших дошкільників при вивченні декоративного мистецтва:

1) забезпечення адекватної та ненав'язливої підтримки зі сторони педагогів під час самостійної чи спільної діяльності дітей, що досягається за рахунок створення обстановки емоційного комфорту;

2) своєчасне та адекватне опрідметнення пізнавальних інтересів, їх наступне стимулювання та розвиток у всіх сферах діяльності діяльності;

3) узгодження нових знань дітей з тими, які вже в наявності;

4) залучення компонентів особистісно-орієнтованої парадигми з змісті дошкільної освіти;

5) використання різних форм предметної діяльності та механізмів індивідуального залучення до пізнавальної діяльності, враховуючи індивідуальні та вікові особливості дітей;

6) в освітньому процесі дорослі створюють ситуації, що включають пошук та вирішення проблем, поступово ускладнюють завдання та підбадьорюють дітей до самостійної пошукової активності.

7) застосування розвивальних технологій, прийомів та методів в освітньому процесі сучасних дошкільних освітніх закладів, які задовільнятимуть дитячу цікавість;

8) створення розвивального предметно-просторового середовища, яке відповідатиме індивідуальним інтересам дітей, сприятиме їх самореалізації;

9) оновлення змісту та методів взаємодії з батьками для того, щоб активізувати процес пізнавального розвитку дітей в родині.

Беручи за основу знання провідних спеціалістів нами було розроблено основні три педагогічні умови оптимізації розвитку пізнавальної активності старших дошкільників при вивченні декоративного мистецтва на прикладі української народної ляльки:

1. Створення в освітньому закладі та родині розвивального середовища та атмосфери.

Дана умова виникає через необхідність сприяння формування у дітей старшого дошкільного віку пізнавальної активності, потреби у пошуковій активності, формування у дітей уміння діяти самостійно, цілеспрямовано та проявляти наполегливість. До важливих умов розвитку пізнавальної активності дітей можна віднести створення атмосфери емоційного благополуччя за рахунок моделі спільної діяльності дітей та дорослих. Це сприяє тому, що пізнання починає виступати способом отримання знань. Такий підхід дозволяє дитині не просто запам'ятовувати не лише осмислювати зміст, а й відкривати для себе способи дій. Дорослий дає можливість дитині не лише отримувати готові знання, але й здобувати їх. Вихователь не виконує роль керівника для дитини, він є асистентом, який допомагає спрямувати та направити можливості дитини.

У пізнавальній активності отримання атмосфери комфортного стану дітей досягається за допомогою їх психолого-педагогічної підтримки шляхом:

- виявлення поваги до дитини з боку дорослих та ровесників;
- прояву дорослим віри та впевненості в потенціалі дитини;
- створення можливостей для самореалізації під час різноманітних видів дитячої діяльності;
- спрямування на пізнавальну діяльність за рахунок дитячої цікавості;
- розробка успішності зусиль, використовуючи при цьому взаємооцінку та оцінку зі сторони дорослих (спеціалістів, педагогів, батьків).

Варто зазначити, що відчуття емоційного комфорту є обов'язковою умовою позитивного настрою дитини.

2. Активне використання в освітньому середовищі проблемних ситуацій, які стимулюватимуть пізнавальну активність дітей.

Створення в освітньому просторі проблемно-пошукових ситуацій, при цьому поетапно ускладнювати зміст завдань, стимулювати дітей до пошукової діяльності на самостійній основі, актуалізувати розумову та практичну пізнавальну діяльність і самостійність. Потрібно пам'ятати про те, що творчість в діяльності найефективніше стимулює пошук шляхів розв'язання проблеми. Тож завдання педагога – забезпечити пізнавальне розв'язання проблемної ситуації. Саме це сприятиме суттєвому інтелектуальному навантаженню для дошкільників.

3. Запровадження в педагогічній практиці сучасних освітніх технологій пізнавального розвитку старших дошкільників.

Реалізація даної умови можлива за умови того, що педагог активно використовує в своїй роботі наступні засоби:

- експериментування – воно спрямоване на перетворення об'єкта задля його пізнання;
- моделювання – моделі, схеми та символи є невід'ємною частиною педагогічного процесу, стимулюють напругу розумових, практичних та інтелектуальних можливостей дітей.

Це дозволяє надавати дітям наглядний приклад прихованих властивостей та якостей об'єктів, які вони вивчають. Використання еталонів та модельних форм опосередковування вважається ефективним. Схеми та символи сприяють якіснішому запам'ятовуванню інформації та встановленню смислових зв'язків між тим, що запам'ятовується, і засобами, які використовуються для запам'ятовування при вирішенні мнемічних завдань.

Один з важливих факторів розвитку пізнавальної активності старших дошкільників у вивченні декоративного мистецтва, на прикладі української народної ляльки, полягає в обранні засобів, які дозволяють дитині ефективно

та продуктивно освоювати культурно-історичний досвід. Засіб тут розглядається як прийом або спосіб дії для досягнення певної мети. Засоби розвитку пізнавальної активності та інтересу можна умовно поділити на дві групи: 1) діяльність дітей, 2) твори духовної та матеріальної культури.

Таким чином, українська народна іграшка виступає особливим засобом навчання і виховання, займаючи важливе місце в світі дитинства. Метафоричність та образність іграшки роблять її універсальним засобом соціальної адаптації на певному етапі розвитку людини. Це також сприяє передачі, засвоєнню та творчому відтворенню матеріальної та духовної культури народу, особливо тоді, коли інші засоби стають менш доступними.

2.2. Розробка рекомендацій щодо застосування методичного забезпечення розвитку пізнавальної активності старших дошкільників на заняттях з декоративного мистецтва при ознайомленні з українською народною лялькою

Сприяння розвитку активності пізнання у дітей старшого дошкільного віку представляє собою складний та багатогранний процес. На передній план входить оцінна діяльність особистості, яка направлена на те, щоб відбулося засвоєння та усвідомлення об'єктивно змістовної сторони предмета чи об'єкту, також спрямована на оцінювання їх властивостей з точки зору потреб, користі, прийнятності для задоволення потреб та інтересів особистості, реалізації діяльності та цілей. Результатом такої діяльності виступає створення передумов для розвитку пізнавальної активності у дітей та особливого ставлення.

Дослідження особливостей розвитку активності пізнання у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з декоративного мистецтва піл час ознайомлення з українською лялькою потребує обдуманого та поступового підходу. Саме тому виділяються наступні компоненти такого формування:

1) когнітивний компонент. Він складається зі знань про народну ляльку, її походження, будову, спосіб, яким вона була виготовлена, її призначення та особливості застосування;

2) емоційний компонент. Він складається із того, щоб дитина отримала задоволення під час розглядання іграшки, маніпуляцій та гри із нею, демонстрації позитивних емоцій в той час, коли лялька потрапляє в поле зору, а також під час самостійного виготовлення такої іграшки;

3) поведінковий компонент. Він складається з живого інтересу та цікавості до взаємодії з іграшкою, бажання самостійно виготовити її та маніпулювати з нею з однолітками, створюючи при цьому різноманітні ігрові ситуації.

Під час розвитку пізнавальної активності старших дошкільників на заняттях з декоративного мистецтва при ознайомленні з українською народною лялькою можуть використовуватися таке методичне забезпечення за основними описаними компонентами.

Когнітивний компонент. Можна використати бесіду, що дозволить з'ясувати рівень знань про іграшку. Доречним буде запропонувати дитині роздивитися іграшку:

- 1 Як називається іграшка?
2. З чого вона складається? Опиши її.
3. З якого матеріалу виготовлена?
4. Де виготовляють такі іграшки?
5. Як її виготовляють?
6. Для чого виготовляли таку іграшку?
7. Як її використовували?
8. Назви народних майстрів, які виготовляють такі іграшки?

Емоційний компонент. Доречним буде використати опитування дітей після проведеного тематичного заняття з декоративного мистецтва:

1. Подобаються тобі такі заняття, чи ні?
2. Хотів би ти ще відвідати їх, чи ні?

3. Подобається тобі розглядати народні іграшки, чи ні?
4. Подобається тобі гратися з іграшкою, чи ні?
5. Подобається тобі самостійно виготовляти іграшки, чи ні?
6. Хотів би ти бути майстром народної іграшки, чи ні?

Крім того можна використати таке завдання, як, наприклад «Закінчи речення»:

1. Коли я бачу народну ляльку, мене переповнює...
2. Коли мені пропонують погратися народною лялькою, я відчуваю...
3. Коли я виготовляю народну ляльку, я відчуваю...
4. Якщо я побачу в магазині народну ляльку, я думаю про...
5. Я радію, якщо народна лялька...
6. Мені сумно, коли я бачу, що з народною лялькою...

Поведінковий компонент. Можна використати спостереження за реакцією на появу іграшки, за бажанням самостійно виготовити та обіграти її з однолітками, створити ігрову ситуацію. В процесі спостережень доречним буде вести запис і відмічати, як поводитися та або інша дитина, відзначали як її вербальні, так і емоційні реакції на народну ляльку.

Критерії оцінювання рівня розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з декоративного мистецтва при ознайомленні з українською народною лялькою подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії оцінювання рівня розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з декоративного мистецтва при ознайомленні з українською народною лялькою

№	Компонент пізнавальної активності	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
1	Когнітивний компонент	- дитина називає іграшку; - дитина розуміється на її будові, проте допускає суттєві помилки під час її опису;	- дитина називає іграшку; - дитина розуміється на її будові - дитина не завжди володіти знаннями щодо походження (регіону) іграшки,	- дитина називає іграшку; - дитина розуміється на будові іграшки; - дитина знає походження (регіон) іграшки,

		<ul style="list-style-type: none"> - дитини не знає походження, регіон іграшки, - дитина лише поверхнево розуміє технологію виготовлення іграшки, - дитина не спроможна назвати призначення та використання обрядових іграшок; - дитина не володіє інформацією щодо народних майстрів 	<ul style="list-style-type: none"> - дитина лише на поверхневому рівні розцінюється на технології виготовлення іграшки, - дитина невпевнено називає призначення обрядових ляльок, плутає інформацію; - дитина володіє поверхневою інформацією щодо особливостей використання іграшки; - дитина на слабкому рівні володіє знаннями щодо народних майстрів. 	<ul style="list-style-type: none"> - дитина розуміється на технології виготовлення іграшки - дитина розуміється на призначенні іграшки; - дитина впевнено називає особливості використання іграшок; - дитина володіє знаннями щодо народних майстрів.
2	Емоційний компонент	<ul style="list-style-type: none"> - дитина практично не проявляє бажання милуватися під час розглядання народних ляльок; - дитина не проявляє ніяких позитивних емоцій під час ігрових маніпулювань з народними ляльками; - дитина доволі рідко демонструє радість від появи іграшки в полі зору; - дитина вкрай рідко демонструє задоволення від створення іграшки власноруч. 	<ul style="list-style-type: none"> - дитина періодично милується лялькою під час її розглядання та ознайомлення із нею; - дитина рідко проявляє позитивні емоції, граючись з ляльками; - дитина демонструє радість, яка викликана тим, що іграшка стала видимою, проте вона доволі швидко відволікається; - дитина не завжди демонструє задоволення під час створення іграшки власноруч. 	<ul style="list-style-type: none"> - дитина активно милується під час розглядання іграшок та ознайомлення з ними; - дитина активно демонструє позитивні емоції під час ігрових маніпуляцій з іграшками; - дитина активно радіє від ситуації, коли лялька з'являється в полі зору дитини; - дитина отримує задоволення від створення іграшки власноруч.

3	Поведінковий компонент	<ul style="list-style-type: none"> - дитина не демонструє ніякого інтересу до взаємодії іграшкою - дитина не володіє практичними навичками самостійного виготовлення іграшки; - дитина не ообігрує ігрові ситуації з однолітками. 	<ul style="list-style-type: none"> - дитина не часто демонструє пожвавлення та інтерес під час взаємодії з лялькою - дитина має недостатній рівень практичних навичок самостійного виготовлення іграшки; - дитина максимально рідко із задоволенням ообігрує ігрові ситуації з однолітками за допомогою ляльки; - дитина не завжди здатна створювати ігрові ситуації. 	<ul style="list-style-type: none"> - дитина проявляє активний та живий інтерес до взаємодії з лялькою - дитина на достатньому та високому рівні має практичні навички щодо самостійного виготовлення іграшки; - дитина із задоволенням охоче використовує ігрові ситуації з лялькою з однолітками; - дитина виступає ініціатором ігрових ситуацій.
---	------------------------	--	---	--

З метою стимулювання пізнавальної активності у старших дошкільників на заняттях з декоративного мистецтва при ознайомленні з українською народною лялькою нами було розроблено систему роботи, яка подана в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Механізм стимулювання пізнавальної активності у старших дошкільників на заняттях з декоративного мистецтва при ознайомленні з українською народною лялькою

№	Тема заняття	Художнє слово	Обладнання	Творча робота	Музичний супровід
1	Подорож у світ народної іграшки	Загадки про види народних ляльок	Демонстрація презентації до теми заняття, яка містить картинки та зображення дерев'яних ляльок, із соломки, кераміки, ляльок-мотанок тощо	Малюнок тої іграшки, яка більше за все сподобалася	Українські народні пісні

2	Місто народних мастрів	Загадки та художнє слово про гончара	Демонстрація відео, на якому майстер виготовляє ляльок з глини	Створення розповідей-роздумів на тему «Як би я став майстром...»	Українські народні пісні
3	На гостини до ляльки-мотанки	Загадки про ляльку-мотанку	Демонстрація картинок та зображень ляльок-мотанок із соломи, трави, ниток тощо	Виготовлення ляльки-мотанки	Українські народні пісні
4	Свистунці з Опішні	Читання вірша «Півник» В. Камейша	Демонстрація макету української хати, різноманітні опішнянські іграшки, матеріал для гри «Збери іграшку»	Складання розповіді	Українські народні пісні
5	Декоративна лялька	Загадки при ляльок	Глина, губка, дощечка, зразок іграшки, фарби, пензлі, зразки ляльок	Виготовлення ляльки із глини	Українські народні пісні
6	Малюнок ляльки	Загадки про ляльок	Зразки, пензлі, фарби	Малювання	Українські пісні для дітей
7	Ляльки із сиру	Вірш «Візьму я букатку сиру»	Різнманітні зразки сирних ляльок	Обігрування іграшок	Українські пісні для дітей
8	Трав'яні ляльки	Слухання казки «Солом'яний бичок»	Бандура, скибка хлібу, цибуля, лялька, виготовлена з трави, нитки, тканина, папір, ножиці	Виготовлення ляльок з трави	Українські пісні для дітей
9	Ляльки із дерева	Загадки та художнє слово	Відео-фрагмент, на яких демонструється гра на сопілці, презентація із зображеннями дерев'яних ляльок, білі аркуші, фарби	Розмальовування ляльки з дерева	Українські пісні для дітей
10	Екскурсія у світ народних ляльок	Загадки та художнє слово	Створення виставки ляльок	Розгляд виставки, обговорення кожного експонату	Українські пісні для дітей

Плануючи заняття з дітьми важливо організувати його таким чином, щоб задіяти різні види діяльності: комунікативну, пізнавальну, перетворювальну, оцінно-контрольну. Також заняття мають обов'язково передбачати організацію різних видів діяльності дітей, що знаходить своє відображення в дитячих малюнках, таночках, вигаданих дітьми власних казках. Саме такі заняття стимулюють розвиток когнітивної активності у дітей та сприяють вдосконаленню зв'язного мовлення та мислення.

Розширювати та покращувати знання дошкільників про українську народну ляльку можна завдяки дидактичним, рухливим, творчим, конструювальним, театралізованим іграм тощо. Вони дозволяють уточнити уявлення дітей щодо способів використання таких іграшок в повсякденному житті, про наявний зв'язок із іншими предметами та явищами, про їх суспільну, художню, історичну цінність. Суттєво активізуватиме роботу та сприятиме появі у дітей позитивних емоцій застосування сюрпризних мометів, загадок, пісень, прислів'їв, цікавих розповідей тощо.

Для планомірно та систематичного включення дітей до світу національної культури, для їх активного духовно-морального розвитку та формування ціннісного ставлення до української народної ляльки необхідно систематично збагачувати предметно-ігрове розвивальне середовище осередками народознавчого напрямлення:

1) створення етнографічного куточку. Тут розміщуються:

- ляльки, одягнені в національні костюми;
- зразки виробів декоративно-прикладного мистецтва, в тому числі іграшки, які виготовлені з різних матеріалів та які походять з різних регіонів України;
- дитячі музичні інструменти тощо.

2) народознавча ігротека. Тут можна представити добірку різноманітних ігор, які характеризуються народознавчим змістом, наприклад:

- «Одягни ляльку»,
- «Якої ляльки не стало?»,

- «Лялькове доміно»,
- «Ляльковий магазин»,
- лото «Мої іграшки» тощо;

3) зона театральної діяльності. Тут розміщуються:

- різні види театру,
- атрибути для розігрування вистав,
- народні іграшки;

4) тематична бібліотека. Тут доречно зробити: добірку художнього матеріалу для ознайомлення дітей із народною лялькою можна використовувати різноманітні форми, такі як казки, вірші, загадки, прислів'я та приказки, лічилки, колискові тощо;

5) закуток творчості в області малюнка та виразного мистецтва. Можна розташувати зразки української народної ляльки.

Для забезпечення найбільшої ефективності щодо розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку під час занять декоративним мистецтвом, при ознайомленні з українською народною лялькою, крім роботи з дітьми, важливо проводити систематичні заходи спільно з педагогічним колективом дошкільного закладу, наприклад:

- майстер-клас для педагогів щодо ознайомлення дітей з лялькою-мотанкою та з різноманітними технологіями її виготовлення;
- круглий стіл «Колекціонування як метод формування пізнавальної активності під час ознайомлення дітей із народною іграшкою»;
- добірка психолого-педагогічної літератури з визначеного питання;
- надання індивідуальних консультацій.

Інформація щодо питання, яке вивчається впродовж всього дослідження, дає можливість сформулювати методичні рекомендації для педагогів, які сприятимуть забезпеченню ефективності процесу формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку під час вивчення української народної іграшки:

1. Дібрка українських народних іграшок має бути доступною для сприймання дітьми та подальшого відтворення ними;
2. Застосування в освітньо-виховному процесі потрібного та доступного об'єму систематизованої інформації, яка стосується української народної ляльки;
3. Активне оволодіння дітьми нетрадиційними способами створення та оздоблення українських народних ляльок;
4. Організація процесу самостійного створення дітьми ляльок з урахуванням традицій українського народу;
5. Створення під час занять з декоративного мистецтва позитивно-емоційної творчої зацікавленості і захопленості.

2.3. Презентація методичного забезпечення

Конспект *заняття* «Ознайомлення з народною іграшкою Трав'яна лялька».

Мета: сприяти розширенню знання дітей щодо народної іграшки, продовжувати знайомити дітей з різними видами народної іграшки, поповнювати їх знання щодо виготовлення іграшок з природного матеріалу (іграшки з соломи, трави). Навчити малювати на тканині, передаючи позитивне враження від виготовлення рукотворного виробу за допомогою засобів образотворчої діяльності. Навчати дітей ритмічно заповнювати площину подвійними, потрійними мазками різної величини, поєднуючи їх у 8-пелюсткову квітку, малювати перехідними мазками. Закріпити вже знайомі дітям прийоми декоративного малювання паличком та пальчиком. Сприяти розвитку уяви, фантазії, окоміру. Виховувати у дітей старанність, цікавість та повагу до народної іграшки.

Матеріал: гуашеві фарби, пензлі, тички, серветки, тканина, підкладні листки, ляльки із трави.

Хід заняття:

Діти вже сіли в групу, яка готова до проведення заняття. Малята, чи ви любите гратися? Якою саме грою ви займаєтесь? *Відповіді дітей.*

Після цього вихователь пропонує дітям зайняти місце біля столу, на якому розташована виставка сучасних та народних іграшок.

- Подивіться, діти, ви зараз займаєтесь грою з такими сучасними та привабливими іграшками. Як ви думаєте, де беруться іграшки? Так, їх можна купити в магазині, замовити в інтернеті. А де ж вони виготовляються перед тим, як потрапити в магазин? Іграшки виготовляють на спеціальних іграшкових фабриках. Для того, щоб виготовити одну іграшку, необхідно залучити велику кількість спеціалістів: це і художники, і швачки, і дизайнери.

- Проте сьогодні я дуже хочу познайомити вас з незвичайними іграшками.

Колись, вкрай давно, коли ще ваші бабусі та дідусі були маленькими, такими, як ви, в них не було таких іграшок. Саме тому, їх батьки, своїми власними руками майстрували для своїх малюків різноманітні іграшки-забавлянки. Це були і брязкальця, ті ріскачки, і дерев'яні свистки та сопілки, і глиняні свищики, баранці тощо. Глиняні іграшки ліпили із глини, потім висушували у печі. Після того, як іграшка була готова, її розписували чи розфарбовували фарбами.

- Для того, щоб виготовити дерев'яну іграшку, дорослі використовували різноманітні види дерев (наприклад, доволі часто дерев'яні іграшки виготовляли з липи, ялинки, тополі, дубу тощо). А ще дуже любляли виготовляти різноманітні забавлянки з ниток, шматочків тканини, тіста та навіть сиру.

- Старші діти мали можливість власноруч виготовити прості іграшки із квітів мальви, качанів кукурудзи, огірків, невеликих гарбузиків, реп'яхів, стебел соняшника та інших матеріалів. А ще дуже часто робили ляльок із соломи чи трави. Такі іграшки називали трав'яні, їх виготовляли як дорослі, так і діти. В більшості випадків ці іграшки створювали в кінці весни та на початку літа, коли на луках зменшувався рівень води та виростала довга та соковита травичка. Для того, щоб зробити трав'яну ляльку, брали невеликий пучок трави, формуючи з нього твердий пучечок, який перев'язували ниткою. З іншого пучечка робили ручки.

(всі свої пояснення педагог супроводжує показом виготовлення такої ляльки)

- Сьогодні в мене є для кожного з вас цікавий сюрприз. Кожному я подарую ось таку трав'яну ляльку. Кожну я виготовила самостійно, але не встигла пошити одяг. Тож пропоную підготувати тканину та виготовити одяг для ляльки.

Діти розсідаються за столами, де все готово для малювання. Вихователь демонструє малюкам різні елементи візерунків, які можна використовувати для прикраси тканини. Орально закріплюються методи створення елементів, такі як подвійні та потрійні мазки, восьми- та чотирьохпелюсткові квіти, різні лінії кінчиком пензля, крапки-тички і використання пальчика.

Фізкультхвилинка:

- Ми долоньки потremo,
Наші пальці розімнемо,
Будуть швидко працювати,
Акуратно малювати.

Вихователь пропонує дітям обрати ті елементи, якими вони будуть оздоблювати тканину. Діти працюють під супровід спокійної музики. Під завершення заняття вихователь пропонує малюкам роздивитися твори своїх друзів і подарує кожному трав'яну ляльку.

Конспект заняття «На гостини до української іграшки»

Мета: продовжувати ознайомлювати дітей з народними іграшками, навчати їх слухати розповідь дорослого, доносити до свідомості дітей різницю між народною та сучасною іграшкою, визначаючи основні ознаки, які притаманні тій чи іншій іграшці. Ознайомити дітей із лялькою-мотанкою. Розширити словник дітей словами: свищик, сопілка, лялька-мотанка, візерунок.

Стимулювати розвиток уявлення, мислення, мовлення та креативності. Заохочувати цікавість до народної іграшки, бажання виражати те, що було помічено на малюнку, і формувати естетичний смак.

Матеріал: сучасні іграшки, народні іграшки (сопілка, свищик, писанка, дерев'яні іграшки), лялька-мотанка (різних розмірів), кукурудза, дерев'яна паличка, глина, сир, папір, різнокольорові нитки, паперові іграшки, фарби, пензлі, вода.

Хід заняття:

- Малята, сьогодні нас з вами чекає в гості бабуся. Швиденько займайте свої місця.

Бабуся зустрічає дітей та демонструє іграшки, які вона для них приготувала

- Дітки, ось ми вже і біля бабусі. Привітайтеся з нею. Погляньте, які гарні, яскраві, різнокольорові іграшки приготувала для вас бабуся. Давайте їх розглянемо.

(Вихователь викладає спочатку сучасні іграшки.)

- Звідки беруться іграшки?

- Так, вони виготовляються на фабриці, а потім потрапляють в магазин, де ми їх і купуємо.

- З яких матеріалів виготовляються іграшки? *(з пластмаси, з гуми, з тканини тощо).*

- А чи ви знаєте, які іграшки використовували ваші дідусі та бабусі? Зараз я розповім вам: «Колись, у дуже давні часи, батьки виготовляли іграшки для своїх дітей власноруч. Ці іграшки значно відрізнялися від тих, які ми маємо сьогодні. Ось вони, добре розгляньте їх».

(Діти разом із вихователями досліджують народні іграшки).

- Які матеріали використовуються для створення цих іграшок? Так, їх виготовляють із глини, дерева, ниток та соломи. Майстри прикрашають іграшки фарбами.

- що зображено на них? Так, крапки, різні хвилясті лінії, мазки, квіти.

- А які кольори використовують майстри на цій іграшці? Так, зелений, жовтий, коричневий.

- Крім глиняних іграшок, народні майстри робили для дітей також дерев'яні іграшки. Наприклад, сопілочка, свищик, писанка, змійка, фігурки людей, пташок, звірят виготовлені з дерева. Всі вони також яскраво розмальовувалися. Кожен майстер намагався вкладати в іграшку свою душу та свій настрій. Саме завдяки цьому вони такі гарні та яскраві. Одну іграшку

майстер виготовляє доволі довго, не кожна людина здатна виготовити таку іграшку.

(Висновок щодо основних рис, які є характерними для іграшок сьогодення та народних іграшок).

- Погляньте, на моєму столі знаходиться велика кількість різних речей. Уважно подивіться та роздумайте, які іграшки можна створити із цих матеріалів?

(Діти асоціюють матеріал із виготовленою іграшкою).

З кукурудзи можна зробити ляльку;

З дерев'яної полички - сопілку;

З глини - коника, свищика;

З паперу - пташку;

- Бабуся, до якої ми завітали в гості, вражена тим, як ви розповідали про іграшки. Тому вона б хотіла розповісти вам, якою іграшкою вона гралася, коли була маленькою.

Оповідь про мотанку-ляльку.

У минулому, коли я була маленькою, іграшок у мене було не так вже й багато. Тоді моя мама сама створила мені чудову ляльку. Погляньте, вона виготовлена з ниток.

Її не потрібно шити, оскільки таку ляльку створюють шляхом намотування ниток (вихователь показує цей процес). Нитки слід мотати за сонцем, зав'язуючи вузлики на ляльці, та висловлювати побажання, наприклад, «на здоров'я», «на щастя», «на радість». Ляльку слід одягти у вишивану сорочку, спідницю та запаску. Я її дуже любила, і граючись з нею, співала їй колискові. І тепер, мої діти також граються цією чудовою лялькою-мотанкою. Я дарую вам цю ляльку, щоб і ви могли нею насолодитися.

- Малята, а вам подобаються народні іграшки? А хто знає вірші про них?

(Діти розказують вірші).

1. Півник, півник-свистунець,

В тебе гарний гребінець:

Хвостик розфарбований –

Ось ти розмальований

2. Справжнє диво ліплять з глини,

Руки тітки Василюни,

Це і глеки, і тарелі,

Ще й баранчики веселі,

І коники-плугарі,

Гарні свищики малі

3. Ляльку-мотанку матуся,

Зробила для нас,

Я цього також навчуся

І зроблю для вас

4. Гуцулик взяв до рук сопілку,

І заграв нам пісню дзвінко

В небі пісенька летить,

Мов струмочок дзюркотить.

- Дуже гарні ви знаєте віршики. А чи любляете ви гратися? Пропоную вам погратися у народну гру «Хто швидше зіграє...» А чи любляете ви гратися?

Діти рухаються в колі, виконуючи спільну пісню.

- Ми по колу всі ідем,

Дружно пісеньку ведем,

Як сопілка (2 раз – свищик) нам заграє,

Ми в таночку покружляєм.

Двоє дітей танцюють всередині кола, і між ними, на стільчику, розташований музичний інструмент (сопілка, свищик). По завершенні пісні, цей інструмент піднімає той, хто виявився спритнішим, і грає на ньому, під час чого всі інші діти продовжують танцювати.

- А тепер я пропоную вам спробувати стати справжніми народними майстрами та розмалювати власну іграшку.

Діти розфарбовують іграшку під акомпанемент музики. Під час завершення заняття діти створюють подарунки для бабусі, використовуючи свої розфарбовані іграшки.

Список українських народних ляльок для використання на заняттях:

- ляльки мотанки (з ганчірок, з ниток);
- ляльки виготовлені з лози, рогозу та дерева;
- ляльки у національному вбранні;
- ляльки з зображенням птахів;
- ляльки із використанням природних матеріалів.

Дидактичні ігри з ляльками.

1. Дидактична гра «Одягни ляльку».

Мета: закріплювати назви предметів українського національного одягу, їх різновиди та призначення; виховувати цікавість до національної культурної спадщини українського народу.

Матеріал: площинні ляльки – українець та українка; предмети національного вбрання (з паперу).

Хід гри :

Кожне дитя отримує ляльку у вигляді українки чи українця, а також комплекти предметів для чоловічого та жіночого національного вбрання. Діти повинні вибрати відповідний одяг, щоб вдягнути ляльок. Після виконання завдання вони діляться, як саме оздобили свої ляльки.

2. Дидактична гра «Ляльки-мотанки»

Мета: розширити уявлення дітей про ляльки-мотанки в якості народного оберегу українського народу. Звертати увагу дітей на візуальні особливості кожної ляльки, сприяти запам'ятовуванню через діяльнісний підхід – збирання цілої з двох частин, розширювати лексичний запас дітей за допомогою активного використання слів-назв мотанок: веснянка, княгиня, коляда, наречена, пеленашка, подорожниця, мудрість, великодня, травниця, шестиручка, північна берегина; розвивати пам'ять, увагу, спостережливість,

мислення, мовлення, дітей, виховання шанобливого ставлення до культурних традицій свого народу, звичаїв, традицій та вірувань, любов до України.

3. Дидактична гра «Народна іграшка»

Мета: збагачувати та розширбвати знання дітей про різні види української народної іграшки; розширювати їх знання, які пов'язані з культурою, ремеслом, побутом українців у минулі часи; пояснювати дітям роль, яку відігравали іграшка в житті людей у давнину; сприяти розвитку емоційно-ціннісного розуміння, викликаючи у дітей бажання сприймати народну іграшку емоційно; розвивати чутливість до гармонії, кольору та форми в іграшці; сприяти розвитку мовлення, навчати дітей творити розповіді, використовуючи заданий початок, та підтримувати розвиток зв'язного мовлення; соціально-моральний: виховувати в дітях цікавість та шанобливе ставлення до народної іграшки; креативний розвиток: акріплювати вміння працювати з тканиною, розвивати фантазію та дитячу творчість.

Хід заняття:

- Діти, спробуйте визначити, з якої української народної казки ці слова: «Живуть собі дід і баба. Баба просить діда:

- Поїдь, діду, до лісу, вирубай там для мене деревинку і зроби собі колисочку. А я положу деревинку в колисочку і буду колихати. Так мені хоча б забавка» (Івасик–Телесик). Діти, спробуйте відгадати...

- Так, діти, ймовірно, саме так почалася історія перших іграшок. Ось вони перед вами – коник, олень, птах, лялька... Веселі, різноманітні, святкові іграшки з глини, дерева, соломи та звичайного ганчір'я. Народні майстри виготовляли іграшки з різних матеріалів.

Дерев'яні іграшки, ймовірно, є найдавнішим видом іграшок. Сучасні дерев'яні іграшки можна класифікувати за видами. На заході України, наприклад, роблять переважно токарні іграшки в місті Косів. На Гуцульщині поширена бондарна іграшка, яка є зменшеною копією справжнього посуду. А на Прикарпатті виготовляють дитячі сопілки та маленькі іграшкові скрипки.

Однак найбільш поширеними дерев'яними іграшками є зображення звірів: коників, оленів, кіз та ведмедів (демонстрація).

Солом'яна лялька, відома також як мотанка, є іграшкою, що має популярність практично в усьому світі. Її виготовляють із соломи, трави, очерету, які перегинають навпіл, зв'язують у кількох точках, створюючи голову й статуру, а потім «одягають». Вважалося, що така лялька мала магічну функцію: коли дитина хворіла, їй давали гратися цією лялькою – хвороба переходила з дитини на ляльку. Після цього останню спалювали – у такий спосіб «лікували».

Подібна до неї лялька, зроблена з ниток, з'явилася пізніше, коли нитки вже були в повсякденному вжитку.

Лялька – жованка (вузлова лялька) – для її створення використовували кусень хліба, пережовували й клали в клаптик тканини, призначений для голови іграшки, зв'язували його ниткою, немов вузлик, і залишали висихати. Потім оформлювали ляльку: на голову зав'язували хустку, тулуб виготовляли з окремих клаптиків, зав'язували обгортку та фартух. Обличчя робили нитками у вигляді хреста. Жований хліб і хрест на обличчі виконували роль оберега.

Іграшки з глини – також є дуже старовинними. Серед них можна знайти зображення різних тварин і жіночих постатей (демонстрація).

Окремою групою керамічних іграшок є свищики з глини. Є припущення, що ця група іграшок є нащадком старовинних магічних, ритуальних інструментів, якими закликали добрих духів і відганяли злих.

Їстівні іграшки – це різновид іграшок, які можна з'їсти. Такі іграшки дарували дітям на свята, наприклад, сирні коники та олені, печені пані, коні й весняні жайворонки тощо.

Після викладення інформації діти розділяються на дві групи і отримують конверти з розрізаними частинами малюнків іграшок. Перемагає та група, яка першою складає малюнок та називає іграшку разом із матеріалом, з якого вона виготовлена.

Створення ляльки-мотанки

Ляльку-мотанку можна виготовити самотужки, адже це – оберіг наших предків. Її потрібно поставити на покуті або прикріпити над дверима, і нехай вона приносить щастя у дім. Прадавній український талісман готовий здійснювати заповітні бажання та захищати дім від злих сил.

Для створення ляльки знадобляться наступні матеріали:

- клаптик білої тканини (15x15см) для голови,
- кольорові клаптики тканини (9x9 см для ручок, 8x15 см для спіднички та 4x7 см для фартуха),
- шматочок синтепону або вати,
- нитки (ляльні, шерстяні, бавовняні тощо),
- нитки муліне або трикутничок квітчастої тканини (для волосся або хустки).

1. Обгорни синтепон білою тканиною і обмотай червоними нитками.
2. Використовуючи ляльну нитку або атласну стрічку, створи на обличчі мотанки у вигляді сакрального хреста — спочатку вертикальну смужку, закріпивши нитки на шиї, а потім горизонтальну, зав'язавши вузлик ззаду голови.
3. Збери тканину для спіднички з одного боку в складки і прикріпи її до ляльки. Не обріжай нитку!
4. Обмотуючи ляльку червоною ниткою від шиї до талії, закріпи фартух.
5. Згорни тканину для рук гармошкою і обмотай нитками.
6. Закріпи ручки до ляльки нитками хрестиком.
7. Використовуючи нитки муліне, створи на ляльці волосся. Прив'яжи нитку на місці розділу і розріж моток з іншого боку ножицями.
8. Додай мотанки волосся до голови ляльки, уважно їх розчешіть та закріпи, зав'язавши нитку на шиї.
9. Заплети коси для ляльки.
10. Надягни ляльці стрічку на голову або одягни віночок. Шию можна прикрасити намистом.

Висновки до розділу 2

Аналізуючи роль та значення української народної ляльки у вихованні дошкільників, можна стверджувати, що ця народна іграшка становить неодмінну складову народної педагогіки. Лялька не лише є частиною гри, але і функціонує як засіб навчання, розваги, а навіть лікування. Українська народна лялька відіграє ключову роль у психічному розвитку дітей, впливаючи на їх пізнавальну та емоційну сфери, творчі здібності, стимулюючи продуктивну діяльність та сприяючи формуванню самостійності.

Доведено, що на сучасному етапі реформування національної освіти виникає необхідність переосмислення змісту виховання молодого покоління та перерозподілу акцентів на створення умов для повноцінного й всебічного розвитку особистості. Для успішного впровадження цього підходу ініціативи виховання в дітей відштовхують від формування ціннісного ставлення до себе, свого образу «Я», а також до оточуючих людей, предметів та об'єктів природи, розпочинаючи цей процес ще на дошкільному етапі.

Народна лялька завжди сприяла розвитку у дітей навичок сприймання конкретного через умовне вираження. Вона навчала розуміти мову символів та алегорій, розгортала інтерес до традицій і звичаїв українців, а також до національних культурних цінностей. Гра з цією лялькою, а також візуальне та сенсорно-контактне спілкування з нею, представляли собою один із методів залучення дитини до своїх родових та етнонаціональних цінностей.

Обґрунтовано, що у світі дитинства українська народна іграшка, як інструмент навчання та виховання, відзначається особливим значенням. Метафоричність та образність цієї іграшки роблять її універсальним засобом соціальної адаптації на конкретному етапі розвитку людини, а також передачі, засвоєння та творчого відтворення матеріальної та духовної культури народу, особливо в тих випадках, коли інші засоби стають менш доступними (джерело).

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного наукового дослідження ми прийшли до таких висновків:

1. Аналізуючи наукові підходи до дослідження феномену «пізнавальна активність дошкільників», вивчено психологічні аспекти розвитку пізнавальної активності дошкільників. Це вказує на те, що це комплексне явище, яке охоплює особистісні риси та готовність самостійно виконувати дії з метою отримання нового досвіду та збагачення знаннями. Характерними рисами пізнавальної активності у дошкільників є пізнавальна орієнтація, самостійність, ініціатива, образність та допитливість. Це явище проявляється вже від народження та інтенсивно розвивається протягом дошкільного періоду. Пізнавальну активність можна застосовувати у різних сферах діяльності, а її виявлення може відбуватися через запитання, порівняння, обміркування, розв'язання проблем і завдань, а також експериментування. Характерно, що ця активність поєднує розумові та емоційні аспекти.

Доведено, що народне декоративно-прикладне мистецтво відіграє важливу роль у вихованні дітей дошкільного віку. Воно виражає унікальність та художній дар народу, його поетичність, фантазію, мудру простоту поглядів і почуттів. Це мистецтво прославляє найкращі риси характеру, такі як гуманність, відданість громадському обов'язку, чесність, оптимізм і любов до рідного краю. Народне мистецтво відкриває перед дітьми багатство культури свого народу, сприяє усвідомленню традицій, які передаються з покоління в покоління, і навчає розуміти та любити прекрасне, стимулюючи до праці відповідно до законів краси.

Народне мистецтво легко засвоюється дітьми, оскільки воно несе в собі зміст, зрозумілий їхньому сприйняттю, який у простих та лаконічних формах відображає красу навколишнього світу. Емоційність та поетична образність цього мистецтва стають близькими та дорогими для наших дітей. Воно сприяє формуванню у них бережливого ставлення до прекрасного і сприяє гармонійному розвитку особистості. Ознайомлення з народним декоративно-

прикладним мистецтвом сприяє вихованню патріотизму та почуття гордості за талановитий народ та рідну Батьківщину. Декоративно-прикладне мистецтво є корисним для художнього розвитку дітей, оскільки воно ґрунтується на всіх специфічних закономірностях декоративного мистецтва, таких як симетрія і ритм.

2. При обґрунтуванні сутності, умов та особливостей розвитку пізнавальної активності старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративним мистецтвом доведено, що завдання педагога включає не лише розширення уявлень та знань дошкільників про різні види декоративно-прикладного мистецтва та всі аспекти, пов'язані з ним, але й сприяє формуванню у них емоційно-ціннісного ставлення. Педагогу слід навчити дітей висловлювати словесно-образні характеристики виробів, складати описові розповіді та вміти порівнювати їх за кольоровою гамою, орнаментикою, регіональними особливостями, методами виготовлення, практичним використанням тощо. Вихователь повинен акцентувати увагу на тому, щоб діти вивчали та поважали творчість народних майстрів, розвивали інтерес до неї. Декоративно-прикладне мистецтво може виступати ключовим інструментом, який закріпить їхні смакові уподобання, розширить їхнє почуття форми і колориту, навчить відрізняти високохудожнє від простого, унікальне від стандартного, своє від чужого і, в кінцевому підсумку, сприятиме формуванню у маленьких громадян національної свідомості та гідності.

3. Вивчаючи місце та роль української народної ляльки у вихованні дошкільників, можна визначити наступне: народна іграшка є невід'ємною складовою народної педагогіки. Ця іграшка не тільки супроводжує гру, але також використовується як засіб навчання, розваг та навіть лікування. Українська народна лялька має важливий вплив на психічний розвиток дітей, сприяючи розвитку їхньої пізнавальної та емоційної сфер особистості, активізуючи творчі здібності та сприяючи формуванню самостійності.

На сучасному етапі трансформації національної освіти виникає необхідність перегляду акцентів та переосмислення змісту виховання нового покоління. Це передбачає спрямування уваги на створення умов для повноцінного й всебічного розвитку особистості. З метою навчання дітей ефективно функціонувати в сучасному світі та визначати своє місце в ньому, важливо виховувати у них ціннісне ставлення до себе, формувати образ власного «Я» та розвивати повагу до оточуючих людей, предметів і об'єктів природи, що починається вже на етапі дошкільного віку.

4. Серед шляхів реалізації методики розвитку пізнавальної активності старших дошкільників при ознайомленні з декоративним мистецтвом розкрито важливість саме української народної ляльки для розвитку у дітей вміння сприймати абстрактне через умовне. Лялька вчила їх розуміти мову символів та алегорій, ініціювала інтерес до традицій та звичаїв українців, а також до національних культурних цінностей. Гра з лялькою, а також візуальне та сенсорно-контактне ознайомлення з нею представляють собою ефективні методи залучення дитини до своїх родових та етнонаціональних цінностей.

Таким чином, українська народна іграшка виступає засобом навчання та виховання, займає особливе положення у світі дитинства. Метафоричність і образність цієї іграшки роблять її універсальним інструментом для соціальної адаптації на певному етапі розвитку людини, а також для передачі, засвоєння та творчого відтворення матеріальної та духовної культури народу, коли всі інші засоби навчання стають менш доступними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович Є., Захарчук Р., Чугай Р., Станкович М. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 2013. С. 81–85.
2. Артемова Л. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися. *Дошкільне виховання*. 2016. №5. С. 6–7.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. Богуш; авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька та ін. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. Київ. 2021. 30 с.
4. Байдюк С. І. Трав'яна іграшка. *Розкажіть онуку*. 2013. Вип. 9-10. С. 126.
5. Бараненко С. Розвиток творчої особистості дитини через образотворче мистецтво. *Дошкільний навчальний заклад*. 2017. №4. С. 41–64.
6. Розвиток творчої особистості дитини через образотворче мистецтво. *Дошкільний навчальний заклад*. 2017. №4. С. 41–64.
7. Біла І. Творчість як ціннісна потреба. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 10. С. 38-41.
8. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
9. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство у дошкільному закладі: навч. посібник. Київ : Вища школа, 2014. 398 с.
10. Брежнева О. І. Формування пізнавальної активності. *Дошкільне виховання*. 2015. №2. С. 12–14.
11. Васильєва Н. С. Українська народна іграшка як засіб виховання дітей дошкільного віку. *Дошкільний навчальний заклад*. 2016. Вип. 3. С. 2–12.
12. Васильєва Т. Українська традиційна іграшка. *Дитячий садок*. 2015. № 3. С 3–4.
13. Геворкян Н. Народна іграшка – дорогоцінна спадщина українських дітей. *Дитячий садок*. 2018. № 15. С. 12–14.

14. Герус Л. М. Українська народна іграшка. Київ : Балтія-Друк, 2017. 64 с.
15. Греськова В. В. Формування національної свідомості дітей дошкільного віку засобами народної іграшки. *Педагогічний дискурс*. 2021. Вип. 10. С.131–134.
16. Гордієнко С. Деякі методичні поради щодо активізації пізнавальної діяльності дітей. *Початкова освіта*. 2014. № 37. С. 24–29.
17. Даниленко Н. Розвиток пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку. *Управління школою*. 2016. № 22. С. 15–16.
18. Дяченко О. М. Про основні напрями розвитку творчості у дітей дошкільного віку. *Питання психології*. 2017. №16. С. 2–8.
19. Жуковська Р. Деякі питання розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Луцьк: Обрій, 2013. С. 38–50.
20. Запорожець О. В. Творчий розвиток дитини дошкільного віку. Луцьк: Обрій, 2016. 230 с.
21. Кільова А. Народна іграшка як засіб виховання дітей. *Рідна школа*. 2010. Вип. 6. С. 59–63.
22. Коваленко Т. Особливості народних іграшок. *Постметодика*. 2013. Вип. 5-6. С. 7–16.
23. Ковшар О. Формування пізнавальної активності дошкільників засобами ігрових технологій. *Психолого-педагогічні умови організації розвивального середовища в закладах освіти* : матер. Всеукр.наук.-практ.конф. (6-7 травня 2010 р.). Херсон, 2020. С. 127–131.
24. Коченгіна М. Забавка для малечі: Харківські вчені – про безпеку мультяшків і ляльок. *Освіта України*. 2014. Вип. 9. С. 11–12.
25. Ладивір С. О. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості *Дошкільне виховання*. 2016. № 11. С. 3–6.
26. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2019. № 3. С. 25–39.

27. Ладивір С.О. Розвивальні можливості дослідницького методу навчання дошкільників. *Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника* : збірник наукових статей Т. IV. Вип. IV. Київ, 2007. С. 96–97.
28. Левківська О. Лялька-мотанка – оберіг людської душі. *Психолог дошкілля*. 2017. Вип. 3. С. 23–24.
29. Лякішева А. Розвиток пізнавальних інтересів старших дошкільників як наукова проблема. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 11. С. 33–38.
30. Про Концепцію дошкільного виховання України. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2020/06/03/ostatochne.docx>. (дата звернення: 16.05.2023).
31. Марусинець М. М. Розвиток пізнавальної активності. *Дошкільне виховання*. 2015. №11. С. 11-12.
32. Михайліченко Т. Народознавство як засіб духовно-морального виховання, або Дерево мого родоводу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 9. С. 37–39.
33. Мірошко Р.П. Лялька – народна іграшка. *Початкове навчання та виховання*. 2012. Вип. 6. С. 33–39.
34. Мрічко Л.Д. Ліплення іграшки-Коник. *Все для вчителя*. 2019. Вип. 10/11. С. 91.
35. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня. докт. пед. наук: спец. 13.00.08. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 41 с.
36. Найден О. Українська народна іграшка в житті сучасної дитини. Палітра педагога: *Ефективні технології освіти дошкільнят і молодших школярів*. 2017. Вип. 1. С. 6-8.
37. Найден О. С. Українська народна іграшка Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. Тернопіль : Крок, 2015. С. 47–60.

38. Низковська О. Іграшка в центрі уваги педагогічної спільноти. *Дошкільне виховання*. 2018. Вип.1. С.9–11.
39. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності дитини. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 28.
40. Пазуха А. У світ дитини – через гру. *Дитячий садок*. 2019. № 9. С. 4–6.
41. Педченко В. . І. Вернісаж народних іграшок-ляльок. *Дошкільний навчальний заклад*. 2013. Вип. 10 (82). С. 39–41.
42. Поддяков М. Творчий розвиток дошкільника. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2013. С. 87–92.
43. Рогальська Н. Розвиток надбань української народної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі. Львів : Академія, 2013. С. 112–122.
44. Руденко К. Д. Іграшки ми маємо, за ними доглядаємо, залюбки з ними граємо. *Дошкільний навчальний заклад*. 2013. № 3. С. 2-4.
45. Садчикова Л. Виготовлення ляльок-мотанок на уроках трудового навчання. *Початкова школа*. 2014. Вип. 4. С. 58–60.
46. Саражинська В. В. Розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2018. № 3–4. С. 236–241.
47. Слободянюк О. Українська народна іграшка. *Шкільний світ*. 2014. Вип. 36. С. 11-14.
48. Стаєнна О. Освітня й мистецька цінність української народної іграшки. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 5. С. 4–6.
49. Товкач І. Є. Формування пізнавальної активності старшого дошкільника у ході мовленнєвих занять. *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія і практика: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науковопрактичної конференції: (21-22 лютого 2014 р., м. Одеса)*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2014. С. 11–17.

50. Туженкова Ю. Духовно-моральне виховання дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. Вип. 9. С. 31–35.

51. Улькіна Т. В. Стан розвитку пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку у різному соціальному середовищі. *Збірник наукових праць НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2014. Вип. 24. С. 102–106.

52. Харматова В. Ознайомлення дошкільників з народними святами й традиціями. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. Вип. 2. С. 52–55.

53. Холодна К. І. Виховуємо творчістю. *Дошкільний навчальний заклад*. 2016. №2. С. 9–10.

54. Щербань О., Титаренко В., Ряхно К. Використання народних іграшок і народних ігор з виховною метою. *Дошкільне виховання*. 2016. №9. С. 12–16.